

Beregnet til
Deltasenteret, Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet

Dokument type
Rapport

Dato
November 2011

KARTLEGGING

TOLKETJENESTER FOR HØRSELSHEMMEDE VED OFFENTLIG ARRANGEMENTER

**KARTLEGGING
TOLKETJENESTER FOR HØRSELSHEMMEDE VED
OFFENTLIG ARRANGEMENTER**

Rambøll
Besøksadr.: Hoffsvaien 4
Postboks 427
Skøyen
0213 Oslo
T +47 2252 5903
F +47 2273 2701
www.ramboll-management.no

FORORD

I 2012 avholdes en internasjonal konferanse om universell utforming, Universal Design 2012, i Oslo. Deltasenteret som er statens kompetansesenter for deltakelse og tilgjengelighet er arrangør for konferansen. Hovedmålet til Deltasenteret er å bidra til at personer med nedsatt funksjonsevne kan ta del i samfunnet på lik linje med andre. Visjonen er deltakelse og tilgjengelighet for alle. Deltasenteret skal gjennom sitt arbeide bidra til regjeringens målsettinger om økt tilgjengelighet og universell utforming.

Denne kartleggingens formål er å fremskaffe en oversikt over hva som finnes av tolketjenester for hørselshemmede og hvilke behov som eksisterer for denne type tjenester på offentlige arrangementer. Det vil bli gjort rede for hvilke lover som regulerer de tjenester som ytes til mennesker for å kompensere for nedsatt hørsel. Videre vil det bli gjort rede for tilgang på tolker, tolkenes kompetanse, utdanningsmuligheter og teknologiske løsninger som kan bidra til at hørselshemmede får tilgang til det som formidles på arrangementer. Kartleggingen vil inngå som en del av et kunnskapsgrunnlag for arrangementet om universell utforming i 2012.

I forbindelse med kartleggingen har det vært etablert en referansegruppe bestående av ressurspersoner fra NAV, arrangørsteder og interesseorganisasjoner. Det rettes en stor takk til denne gruppen for nyttige diskusjoner, gode innspill og tips og råd om informanter til kartleggingen.

Rambøll takker også alle informanter blant arrangørsteder, NAVS tolketjeneste, interesseorganisasjoner og andre som har latt seg intervjuet.

INNHALDSFORTEGNELSE

1.	Sammendrag	1
1.1	Formål	1
1.2	Metodisk gjennomføring	1
1.3	Lovverk	1
1.4	Nå-situasjon: Etterspørsel og behov for tilrettelegging på offentlige arrangementer	1
1.5	Tolketjenestetilbudet	2
1.6	Fremtidig behov for tolketjenester ved offentlige arrangementer	2
2.	Summary	3
2.1	Purpose	3
2.2	Methodology	3
2.3	Law	3
2.4	The present situation: "The need for interpreting services on public events"	3
2.5	Interpreting services	3
2.6	The future need for interpreting services on public events.	4
3.	Innledning	5
3.1	Formål med oppdraget og bruk av resultater	5
3.2	Bakgrunn for oppdraget	6
3.3	Begrepsavklaringer	7
4.	Metode	10
4.1	Dokumentstudier	11
4.2	Kvalitative intervjuer	11
4.3	Utfordringer knyttet til datainnsamlingen	13
4.4	Bruk av referansegruppe	13
5.	Lovverk	14
5.1	Samfunnets plikt til universell utforming	14
5.2	Tolk som individuell rettighet	17
5.3	Oppsummering lovverk	20
6.	Nå – situasjon: Etterspørsel og behov for tilrettelegging ved offentlige arrangementer	22
6.1	Hvordan og hvor ofte tilrettelegger Tolketjenesten på offentlige arrangementer?	22
6.2	Hvordan og hvor ofte tilrettelegger arrangørstedene	25
6.3	Oppsummering	29
7.	Tolketjenestetilbudet	30
7.1	Tolker tilknyttet Tolketjenesten	30
7.2	Tolkenes kompetanse	33
7.3	Utdanning	35
7.4	Teknologiske løsninger	37
7.5	Oppsummering	39
8.	Fremtidig behov for tolketjenester på offentlig arrangementer	40
8.1	Hva vet vi om behovet per i dag	40
8.2	Hvordan estimere fremtidig behov for tolketjenester på offentlighet?	41

9.	Oppsummering	42
9.1	Hvilke lover regulerer tolketjenester for hørselshemmede ved offentlige arrangement	42
9.2	Tilrettelegging for hørselshemmede ved offentlige arrangementer	43

VEDLEGG

Forord

Vedlegg 1
Litteraturliste

Vedlegg 2

eksempler på god praksis

Vedlegg 3

Eksempler på tolking på arrangementer

1. SAMMENDRAG

Rambøll Management Consulting (Rambøll), har i perioden september til november 2011 gjennomført en kartlegging av status på tolketjenester for hørselshemmede på offentlige arrangementer. Kartleggingen er gjort på oppdrag av Deltasenteret i Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir).

1.1 Formål

Formålet med kartleggingen har vært å fremskaffe en oversikt over hvilke lover som regulerer tolketjenester, og en oversikt over status på tolketjenester ved offentlige arrangement. Rambøll har undersøkt antallet tolker i Norge, og hvilken kompetanse disse besitter. Det er også blitt sett på hvilke utdanningsmuligheter tolker har i dag. Videre er det blitt undersøkt hvilke teknologiske løsninger som kan bidra til at hørselshemmede får tilgang til det som formidles på arrangementer. Avslutningsvis har det vært forsøkt å foreta en vurdering av hva det fremtidige behovet for tolketjenester på offentlige arrangementer.

1.2 Metodisk gjennomføring

Datainnsamlingen er gjennomført ved bruk av kvalitative intervjuer og dokumentstudier. Det er gjennomført kvalitative intervjuer med ledere og/eller ansatte ved Tolketjenesten i NAV, interesseorganisasjoner, arrangørsteder, NRK og aktører med kunnskap om teknisk tilrettelegging. I tillegg har vi intervjuet læresteder som utdanner tolker. Rambøll har gjennomgått sentrale dokumenter som offentlige utredninger, rapporter og lover for å belyse kartleggingens ovennevnte formål.

1.3 Lovverk

For å få et bilde av hvordan hørselshemmedes rettigheter til tolketjenester sikres, har vi gjennomgått sentrale lover og forskrifter på området. Gjennomgangen viser et bilde av et lovverk som primært sikrer hørselshemmedes rettigheter som en individuell rettighet.

Hørselshemmedes rettigheter til tolk er forankret i Folketrygdloven som en individuell rettighet. Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven er i stor grad avgrenset til å gjelde fysiske forhold. Tjenester, eksempelvis kulturtilbud, er ikke en del av denne loven. Imidlertid ser vi at det i andre, tilstøtende lover, ligger føringer for hvordan hørselshemmede skal få tilgang til det som formidles.

1.4 Nå-situasjon: Etterspørsel og behov for tilrettelegging på offentlige arrangementer

Funn viser at det i liten grad etterspørres tolketjenester på offentlige arrangementer, og at det er relativt sjeldent det tilrettelegges for hørselshemmede på slike arrangementer. Det viser seg likevel at det varierer noe fra fylke til fylke hvor ofte Tolketjenesten tilrettelegger for hørselshemmede.

Svært få av arrangørstedene har erfaring med å tilrettelegge for hørselshemmede på arrangementer utover en generell tilrettelegging i form av teleslynger. Dersom annen form for tilrettelegging gjøres er det ofte tolkebrukeren selv som ordner med tolk. Flertallet av arrangørstedene vi har intervjuet har ingen standard for å etterspørre eller registrere behov for tolketjenester.

1.5 Tolketjenestetilbudet

Tolketjenesten i NAV er den eneste aktøren som tilbyr tolketjenester for hørselshemmede. Det er i dag ca 159 fast ansatte tolker i Tolketjenesten fordelt på 18 fylker. Hver tolketjeneste har et varierende antall frilanstolker tilknyttet tjenesten. På landsbasis teller antallet frilanstolker totalt 496.

En autorisert tolk skal beherske ulike tolkeformer som tegnspråk, tegn som støtte, skrivevolking og volking for døvblinde. Flertallet av tolkene mestrer tegnspråk og tegn som støtte, mens færre behersker skrivevolking. Kun en liten andel av tolkene behersker oversette fra norsk til engelsk tegnspråk og vice versa.

Man kan utdanne seg til tolk ved Høgskolen i Oslo og Akershus, Høgskolen i Bergen og Høgskolen i Sør-Trøndelag. I praksis skal studentene tilegne seg kompetanse på ovennevnte områder, men flere informanter peker på at kvaliteten på nyutdannet er for lav, og dersom man ikke praktiserer disse tolkeformene hyppig, vil kompetansen gradvis forsvinne.

Det finnes en rekke teknologiske hjelpemidler som kan kompensere for nedsatt hørsel. Av slike teknologiske løsninger ser teleslynger ut til å være mest brukt, hvilket et flertall av arrangørstedene oppgir å besitte. Videre viser det seg at blant annet lese Brett, bildetolkning, tegnspråktolk på stor skjerm og FM- og IR anlegg kan benyttes for å tilgjengeliggjøre arrangement for hørselshemmede.

1.6 Fremtidig behov for tolketjenester ved offentlige arrangementer

Etterspørsel og tilbud om tilrettelegging for hørselshemmede ved offentlige arrangementer er et udokumentert område både i Tolketjenesten i NAV og blant arrangørstedene.

Funnene fra de kvalitative intervjuene med informanter fra Tolketjenesten, arrangørstedene og interesseorganisasjonene tyder imidlertid på at behov for tolketjenester på offentlige arrangementer er større enn det som tilbys av denne type tjenester i dag. Flere tolker oppgir at de anser behovet som udekket eller underkommunisert.

For å vite noe om det fremtidige behovet bør det utarbeides registreringsrutiner og oversikter hvor både etterspørsel og tilbud eller tilrettelegging på offentlige arrangementer tydeliggjøres.

2. SUMMARY

Rambøll Management Consulting has conducted an examination of interpreting services offered at public events. The investigation has been carried out on behalf of the Delta Center and the Norwegian Directorate for Children, Youth and Family Affairs, from September to November 2011.

2.1 Purpose

Rambøll's objective has been to provide the Delta Center with an overview over the laws that regulate interpreting services for hearing impaired under public events. Further, Rambøll has sought to provide an overview over the number of interpreters in Norway, their education and their interpreting skills, and technological solutions that may make information available for the hearing impaired. Moreover, Rambøll has sought to unveil both present and future needs for interpreting services at public events.

2.2 Methodology

The data collection was carried out using qualitative interviews and document studies. There have been conducted qualitative interviews with managers and/or employees of the interpreting service in NAV, user organizations, organizers and event holders, stakeholders with technological competencies and representatives from educational institutions.

2.3 Law

Findings show that interpreting services for the hearing impaired at public events are neither explicitly formulated in laws based on individuals rights, nor in laws based on the society's obligation to arrange for people with disabilities.

2.4 The present situation: "The need for interpreting services on public events"

Findings show that interpreting services for hearing impaired are seldom provided on public events, however there are some variations from region to region. When there are provided such services on public events it is most frequent in the form of sign language or speech translated to text.

Few organizers and event holders have experience with preparing events for hearing impaired, except for offering induction loops. When events are interpreted, it is most often the hearing impaired who ask for the interpreting service. Few organizers and event holders have a policy or a procedure for mapping customer' needs for interpreting services.

2.5 Interpreting services

The interpreting service in Nav is the only provider of interpreting services for the hearing impaired in Norway. There are currently 159 fulltime interpreters working for NAV, in addition to 496 freelance interpreters. Findings show that most interpreters master sign language and signs that support speech, on the other hand there are relatively few interpreters who master to translate speech into text and English speech into Norwegian sign language.

To become an interpreter one may study at the Bergen University College, Oslo and Akershus University College and Sør-Trøndelag University College. When interpreters have finished their education they are supposed to master various forms of in-

terpretation, however several informants have pointed out that the quality of newly educated interpreters are too low.

There exist a variety of technological solutions that may aid hearing impaired individuals. Induction loops, reading boards, image interpretation, interpreter on big screens and FM and IR systems are some the technological solutions that may be used to make public events more accessible for the hearing impaired. Among these technological solutions induction loops appear to be the most frequently used, which a majority of the organizers and event holders claim to possess.

2.6 The future need for interpreting services on public events.

Findings show that there are few respondents that have precise estimates over the need for interpreting services at public events, which in turn makes it difficult to calculate the future need for such services. However, it appears to be a consensus among informants that the need for interpretations services is greater than what at present time is offered. Taken into consideration that some informants state that the need for interpreting services at public events will only increase in the future, one may assume that the future need for interpreting services surpasses the current offering of such services.

3. INNLEDNING

Rambøll har på vegne av Deltasenteret i Barne- ungdoms- og familiedirektoratet kartlagt status på tolketjenester for hørselshemmede ved offentlige arrangementer. I denne sammenheng forstås hørselshemmede som personer med delvis eller helt nedsatt hørsel samt personer som har hørselshemminger i kombinasjon med synshemminger. En definisjon av dette gis i avsnitt 2.3.

Statistikk fra 2008 viser at det finnes ca 3500 hørselshemmede som benytter en eller annen form for tolketjeneste¹. Hørselshemmedes rettigheter til tolketjenester er primært forankret i folketrygdloven som en individuell rettighet. Innføring av diskriminerings- og tilgjengelighetsloven i 2009 legger føringer hvordan samfunnet har plikt til å tilrettelegge for mennesker med ulikt funksjonsnivå, og bidra til å bygge ned funksjonshemmende barrierer². I lys av dette åpnes det for spørsmål om hvordan tilrettelegging for hørselshemmede kan sikres gjennom diskriminerings- og tilgjengelighetsloven. I denne rapporten vil vi blant annet belyse hvilke lover som regulerer tilrettelegging for hørselshemmede og hvilke tilbud av tolketjenester som finnes og hvordan dette kan benyttes på offentlige arrangementer.

3.1 Formål med oppdraget og bruk av resultater

Formålet med dette oppdraget er å fremskaffe en systematisk oversikt over hva som finnes av tolketjenester, hvilke lover som regulerer disse og hvilke behov som eksisterer for tolketjenester på offentlige arrangementer. Målsettingen er herav å få et kunnskapsgrunnlag som sikrer at publikum ved offentlige arrangementer, slik som konferanser, seminarer og kulturelle arrangementer, kan få tilgang til det som formidles³. Kartleggingen inneholder følgende punkter:

- Oversikt over lover som regulerer tilbud av tolketjenester
- Oversikt over antall tolker med og hvilken kompetanse de besitter
- Oversikt over tolkeutdanningen
- Oversikt over teknologiske løsninger som kan bidra til at hørselshemmede kan få tilgang til det som formidles ved arrangementer

I tillegg til ovennevnte skal oppdraget omfatte en vurdering av hva behovet for tolketjenester på offentlige arrangementer er.

Resultatene fra kartleggingen skal brukes som kunnskapsgrunnlag for tilrettelegging for hørselshemmede på den internasjonale konferansen om universell utforming i 2012 i Oslo. Videre skal oversikten kunne videreformidles til andre arrangører eller andre aktører som ønsker råd om hvordan man tilrettelegger for denne gruppen. Til slutt danner resultatene et kunnskapsgrunnlag som skal kunne anvendes inn i det videre arbeidet med universell utforming.

¹ Hjort, Peter (2008) Tolkeutredningen.

² Lov 2008-06-20 nr. 42: Lov om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne. Lovdata.no

³ Hentet fra konkurransegrunnlaget fra Bufdir

Primærgruppen for dette oppdraget er arrangører som har behov for, eller ønsker å tilrettelegge for hørselshemmede på sine arrangementer. Dette betyr at datainnsamlingen er konsentrert om hvordan tilrettelegging gjøres på arrangementer i dag og hvilke tjenester som ytes. Kartleggingen omfatter ikke enkeltindividers opplevelse av tilbudet på tolketjenester ved offentlige arrangementer.

3.2 Bakgrunn for oppdraget

Det er en politisk målsetting at alle samfunnsborgere skal ha like muligheter til lik deltagelse på ulike samfunnsarenaer. Herunder ligger en visjon om at personer med nedsatt funksjonsevne skal ha mulighet til personlig utvikling, deltagelse og livsutfoldelse på lik linje med andre samfunnsborgere⁴. Aktiv deltakelse i samfunns livet forutsetter tilgang til de tilbud og arenaer som eksisterer, som for eksempel fremkommelighet i fysiske omgivelser som bygninger, gater og fortau. Like fullt innebærer dette tilgang og mulighet til å motta og gi informasjon på lik linje med andre i samfunnet, hvilket er en forutsetning for at mennesker med nedsatt funksjonsevne skal ha mulighet til å utveksle meninger og oppfatninger, og delta i demokratiske prosesser for øvrig.

I FNs erklæring om rettigheter for mennesker med nedsatt funksjonsevne fra 2006 understrekes punktene ovenfor. Alle, uavhengig av funksjonsnivå, har rett til fullverdig deltakelse på alle samfunnsarenaer. Menings- og ytringsfrihet og kommunikasjon er en grunnleggende menneskerett, og det er statenes forpliktelse å sikre dette. FN-konvensjonen vektlegger her statenes ansvar for å tilrettelegge for og anerkjenne bruk av tegnspråk som likestilt talespråket, samt tilgjengeliggjøre informasjon slik at hørselshemmedes rettigheter til meningsytring og informasjonsutveksling ivaretas.

I Norge er FN-konvensjonen for mennesker med nedsatt funksjonsevne underskrevet, men ikke ratifisert. Samfunnets plikt til allmenn tilrettelegging for mennesker med nedsatt funksjonsevne er nedfelt i diskriminerings- og tilgjengelighetsloven som trådte i kraft i 2009⁵. I denne loven operasjonaliseres og nyanseres syn på funksjonsnedsettelse som en individuell og en relasjonell størrelse. Funksjonsvansker kan ha sin årsak i individets fysiske, psykiske og sosiale forutsetninger for deltagelse. Vi kan også se funksjonsvansker som årsak i samfunnets manglende evne eller vilje til tilrettelegging⁶. Dette belyses i offentlige utredninger og handlingsplaner som blant annet "Fra bruker til borger" (NOU 2001:22) og Storingsmelding 40: "Nedbygging av funksjonshemmende barrierer"⁷. Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven representerer slik sett skifte fra å sikre individets rettigheter ut fra individets egenskaper, til å forplikte samfunnet til generell tilrettelegging og dermed hviske ut individuelle særtrekk og åpne for mangfold. Vi vil i kapittel 4 gjøre rede for hvordan hørselshemmede ivaretas i denne loven.

3.2.1 Hørselshemmedes rettigheter til tolketjenester

Hørselshemmedes rettigheter til tolketjenester er forankret i Folketrygdloven som en individuell rettighet. Med dette menes at denne gruppen, i kraft av sitt funksjonsnivå, er sikret rettigheter til tolk og/ eller tekniske hjelpemidler for å minimere ulemper ved fravær av eller ved nedsatt hørsel⁸. Finansiering av tolketjenester og tolke-

⁴ NOU: 2010: 5. Aktiv deltakelse, likeverd og inkludering. Et helhetlig hjelpemiddeltilbud

⁵ Lov 2008-06-20 nr 42: Lov om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne

⁶ NOU 2001: 22. Fra bruker til borger. Arbeidsdepartementet.

⁷ St.melding 40 2002 -2003. Nedbygging av funksjonshemmende barrierer. Arbeidsdepartementet

⁸ F15.04.1997 nr 320 Forskrift om stønad til tolkehjelp for hørselshemmede/ Rundskriv

bistand går i dag gjennom Tolketjenesten som er underlagt NAVs hjelpemiddelsentral og representert i alle fylker.

Hørselshemmedes rettigheter til tolketjenester har utviklet seg fra å være svært begrenset til å gjelde på en rekke områder. I 1972 var tilbudet begrenset til å gjelde nødvendige tolking ved legebesøk og sykehusinnleggelse. Først i 1981 ble finansiering av tolketjenester til "dagliglivets gjøremål" innført, med en kvote på 30 tolketimer i året. I 1988 ble tolketjenestetilbudet ytterligere utvidet ved at hørselshemmede fikk bistand til tolking ved kirkelige handlinger dersom det gjaldt slekt, nær familie og venner. Bistand til tolk til dagliglivets gjøremål ble i 1990 økt fra 30 timer til 100 timer i året, et tak som først ble opphevet i 2002. I 1991 fikk døve rett til inntil 30 timers tolking per måned i tilknytning til arbeid. Taket på 30 timer tolking ble opphevet i 2003. I 2006 ble akuttvaktordning for tolkehjelp opprettet, og oppbygging av egen billedtolktjeneste⁹ ble startet.

Avsnittet over illustrerer deler av utviklingen av hørselshemmedes rettigheter til tolketjenester.

3.2.2 Tolking på offentlige arrangementer

Hvordan mennesker med hørselshemminger skal få tilgang til det som formidles på offentlige arenaer som kino, teater og andre former for arrangementer synes å være problemstillinger som reises av brukerorganisasjonene. Blant annet er det ytret på Hørselshemmedes Landsforenings, heretter HLF, internettsider at alle norske filmer bør tekstes slik at seere med nedsatt hørsel får tilgang til kino og norske filmer på lik linje med andre¹⁰.

Det har blitt gjennomført frittstående prosjekter som har hatt som formål å fremme hørselshemmedes tilgang til teater og revy. Her har blant annet ulike former for skrivevolking blitt utprøvd¹¹. Det er også blitt gjennomført ulike former for tolking på sportsarrangement, som under Ski-VM vinteren 2011, der Tolketjenesten i Oslo og Akershus og Møre og Romsdal og arrangøren av Ski-VM samarbeidet om tilbudet for hørselshemmede. Tolking på andre former for offentlige arrangementer synes i liten grad å være dokumentert og funnene fra denne kartleggingen viser et felt der det både mangler kompetanse og erfaring.

3.3 Begrepsavklaringer

I det følgende vil vi gjøre rede for hvordan vi definerer hørselshemmede, arrangører, offentlig arrangement, tolketjenester og universell utforming.

Hørselshemninger kan deles inn i følgende hovedgrupper:

- **Lettere eller sterkere grad av hørselstap.** Dette omfatter både mekanisk og nevrologisk form for hørselstap¹².
- **Døve.** En døv person har mangelfull evne til å oppfatte talelyd. De fleste døve har tegnspråk som førstespråk¹³

§ 10-7 Bokstav f - Tolkehjelp for hørselshemmede

⁹ Fjerntolking ved hjelp av et kamera og bruk av PC.

¹⁰ www.hlf.no/aktuelt/nyhetsliste

¹¹ www.hlf.no/aktuelt/Nyheter/Har-du-et-kulturarrangement-som-bor... samtale med medlemmer av referansegruppe og intervjv med skrivevolk og prosjektleder Karen Olsen

¹² www.hlf.no

- **Døvblitte.** En del mennesker mister hørsel etter å ha etablert et talespråk. Denne gruppen omtales som døvblitte
- **Døvblinde.** En tilstand av kombinert syns- og hørselshemming

I denne kartleggingen vil vi bruke betegnelsen **hørselshemmet** som samlebetegnelse på gruppene nevnt ovenfor. Dette er i tråd med oppdragets formål hvilket er å kartlegge status på tolketjenester som kommer flest mulig til gode, uavhengig av individuelle behov.

Vi benytter oss også av betegnelsen tolkebruker. Med tolkebruker mener vi en som har behov for tolking for å ytre seg og kommunisere. **Tolkebruker** er som regel en person som er hørselshemmet, døv eller døvblind, men hørende kan også være tolkebrukere eksempelvis ved at de bestiller tolketjenester på vegne av andre.

3.3.1 Arrangører

I vid forstand kan en arrangør være hvem som helst som ønsker å samle en gruppe mennesker om et tema, underholdning eller annet. Bryter vi dette ned, kan vi skille mellom ulike typer arrangører. Vi har tematiske arrangører, det vil si de aktører som har ansvar for det faglige og kulturelle innholdet. Videre har vi arrangements- eller eventbyråer, også kalt PCO-er (Professional Congress Organizer), som kan koordinere alt fra foredragsholdere, booking av arrangementssted og kulturelle innslag. Sist men ikke minst har vi arrangørstedet. Dette er kongressentra og konferansehotell som er ansvarlig for den fysiske og praktiske tilretteleggingen av arrangementet.

I denne kartleggingen har vi avgrenset arrangører til å gjelde **arrangørstedene**. Årsaken til dette er at arrangører er et vidt begrep og arrangører varierer i form av størrelser, hyppighet og størrelse på de arrangementer som holdes samt innhold. Ved å konsentrere oss om arrangørsteder har vi både en sammenlignbar informantgruppe, samtidig som vi treffer de som møter ulike kundegrupper og skal ivareta deres behov.

3.3.2 Hva forstår vi med offentlige arrangementer

Et offentlig arrangement kan være seminarer og konferanser, både av nasjonal og internasjonal karakter¹⁴. Offentlige arrangementer gjelder alle arrangementer rettet mot offentligheten, hvor arrangøren kan både være privat og offentlig. Da hensikten med denne kartleggingen er å få oversikt over *hvordan* det kan tilrettelegges for hørselshemmede på offentlige arrangementer, anses innhold, tema og størrelse på arrangementet å være underordnet. Vi tar dermed utgangspunkt i en bred forståelse av offentlige arrangementer.

Offentlige arrangementer defineres derfor som arrangementer som rettes mot allmennheten i generell forstand og som i prinsippet er åpent for alle. Imidlertid tar vi utgangspunkt i arrangørsteder som er lokaler eller bygg som er godkjente som forsamlingslokaler¹⁵ og som forholder seg til reguleringer for hvor, hvordan og når arrangementer kan finne sted¹⁶.

¹³ www.deafnet.no

¹⁵ www.visitbergen.com/no/kongress/ARRANGORHJELP/Arrangorveiledning

¹⁶ <http://www.lovdatab.no/all/tl-19950224-012-0.html>

3.3.3 Tolketjenester og tolkeformer

Med tolketjenester menes alle former for tjenester som kan bidra til at døve og hørselshemmede får tilgang til det som formidles. Det være seg tolker som utøver ulike former for tolking eller teknologiske løsninger.

Tolketjenester i denne sammenheng må ikke forveksles med "Tolketjenesten" som er NAVs Hjelpemiddelsentrals formidlingstjeneste for døvetolker og tegnspråktolker, som i dette tilfelle heller regnes som en interessent. Tolketjenesten i NAV inngår som en del av datainnsamlingen i denne kartleggingen

Det finnes flere former for tegnspråktolking. I denne rapporten vil vi beskrive og referere til følgende tolkeformer:

Tolkeform	Beskrivelse
Tegnspråk	Tegnspråk er et språk som er basert på virtuell kommunikasjon.
Tegn som støtte (TSS)	Tegn som støtte er også et språk som er basert på virtuell kommunikasjon.
Skrivetolking	Skrivetolking er en oversettelse av muntlig språk til skriftlig tekst.
Tolking for døvblinde	Tolking for døvblinde kan foregå på en rekke forskjellige måter, blant i form av tegnspråk og TSS i begrenset synsfelt, tegnspråk og TSS taktilt, skrevetolking tilpasset døvblinde, tolking med tydelig tale, ledsaging, og bruk av tekniske hjelpemidler
Oversettelse fra norsk til engelsk og vica versa	Oversettelse av engelsk tale til norsk tegnspråk.

3.3.4 Universell utforming

Universell utforming kan forstås både i juridisk og faglig forstand. I diskriminerings- og tilgjengelighetslovens paragraf 9, første ledd heter det at:

"Offentlig virksomhet skal arbeide aktivt og målrettet for å fremme universell utforming innenfor virksomheten. Tilsvarende gjelder for privat virksomhet rettet mot allmennheten.

Videre defineres universell utforming som:

"Med universell utforming menes utforming og tilrettelegging av hovedløsningen i de fysiske forholdene, herunder informasjons- og kommunikasjonsteknologi, slik at virksomhetens alminnelige funksjon kan benyttes av flest mulig"¹⁷ (Diskriminerings- og tilgjengelighetslovens § 9, andre ledd).

En faglig forståelse av universell utforming er en utforming av omgivelser og produkter på en slik måte at de kan brukes av alle mennesker, i så stor grad som mulig, uten at det her behøves å tilrettelegges spesielt. FN-konvensjonen om mennes-

¹⁷ www.lovdato.no. Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven §9 Plikt til generell tilrettelegging (universell utforming)

ker med nedsatt funksjonsevne definerer universell utforming som utforming av produkter, omgivelser, programmer og tjenester på en slik måte at de kan brukes av alle mennesker, uten behov for tilpassing og en spesiell utforming¹⁸.

Vi vil forholde oss til universell utforming slik det defineres i diskriminerings- og tilgjengelighetsloven.

3.3.5 Leseveiledning

- Kapittel 1. Sammendrag

Her presenteres hovedfunn samt et kort sammendrag av hvert kapittel i rapporten.

- Kapittel 2. Summary

Summary of main findings.

- Kapittel 3. Innledning

I dette kapitlet vil hovedfunnene i kartleggingen bli presentert

- Kapittel 4. Metode

I dette kapitlet presenterer vi hvilke metoder og datakilder som er benyttet

- Kapittel 5. Lovverk

Her vil sentrale lover som regulerer tjenester og bistand til hørselshemmede bli presentert.

- Kapittel 6. Nå-situasjon

Dette kapitlet beskriver omfang av tolketjenester på offentlige arrangementer fra Tolketjenestens og arrangørstedenes ståsted.

- Kapittel 7. Tolketjenestetilbudet

Dette kapitlet har som formål å gi en oversikt over antall tolker og tolkeformene de behersker. Videre gir kapitlet en oversikt over hvilke utdanningsmuligheter som finnes på området.

- Kapittel 8. Fremtidig behov for tolketjenester på offentlige arrangementer

I dette kapitlet vil vi diskutere fremtidig behov for tolketjenester på offentlige arrangementer.

- Kapittel 9. Oppsummering

4. METODE

I det følgende presenteres de metoder som er benyttet i kartleggingen. Kartleggingen er gjennomført ved bruk av kvalitative intervjuer og systematiske dokumentstudier. Dette er metoder som ble valgt av følgende årsaker:

- Systematiske dokumentstudier av lovverk, rapporter og statistikk fremskaffer et empirisk og teoretisk fundament for å belyse de temaer som kartleggingen skal dekke

¹⁸ www.bufetat.no/bufdir/deltasenteret/uu/

- Kvalitative intervjuer er valgt som metode da dette gir anledning til å få dyp innsikt i et tema samt muligheten til å stille oppfølgingsspørsmål for ytterligere nyanseringer. Kvalitativ metode er hensiktsmessig når man skal forholde seg til mindre grupper av respondenter og informanter. I dette tilfellet har vi ulike informantgrupper som vil belyse oppdragets undersøkelsestemaer

Andre metoder, som for eksempel breddeundersøkelse, har vært vurdert. Rambøll har valgt ikke å benytte en breddeundersøkelse i dette prosjektet. Årsaken er prosjektets tidsramme og den tid og forberedelser knyttet til fremskaffelse av et representativt og metodisk robust utvalg respondenter.

4.1 Dokumentstudier

Følgende dokumenter har vært sentrale i kartleggingsprosessen:

- Tolkeutredningen 2008 (NAV Hjelpemidler og tilrettelegging)
- Fornyng av Tolketjenesten del 1 og 2 2011(NAV Hjelpemidler og tilrettelegging)
- Lovverk knyttet til Folketrygdens kapittel 10, Diskriminerings – og tilgjengelighetsloven
- Fra bruker til borger
- NOU Aktiv deltakelse, likeverd og inkludering (2010)
- Rundskriv "Universell utforming i diskriminerings- og tilgjengelighetsloven"
- Ulike nettsider (nav.no, interesseorganisasjoner mv)

Listen er ikke uttømmende, men gir et bilde hvilke kilder som har vært sentrale i kartleggings- og rapporteringsfasen.

4.2 Kvalitative intervjuer

I datainnsamlingen har vi gjennomført kvalitative intervjuer med ulike informantgrupper som kan belyse de undersøkelsestemaer som inngår i kartleggingen. Informantgruppene vi intervjuet var: leder eller fagansvarlig for hver Tolketjeneste i landet, interesseorganisasjoner, arrangørsteder, aktører med kunnskap om teknologiske løsninger og utdanningsinstitusjoner. Ledere eller fagansvarlige i Tolketjenesten ble valgt ut da vi anså at disse hadde god oversikt over tolker og tolkebrukere i fylket. Vi intervjuet tre interesseorganisasjoner. Døveforbundet, Landsforening for hørselshemmede og Landsforening for kombinert syns- og hørselshemming. Disse ble valgt ut med bakgrunn i en antakelse av at de kunne uttale seg på vegne av et bredt spekter av medlemmer.

Arrangørsteder ble valgt ut på bakgrunn av størrelse. Samtlige av arrangørstedene har saler med kapasitet til over 100 deltakere, samt flere møterom i tillegg. Enkelte av arrangørstedene har også kapasitet til flere tusen gjester av gangen. Vi intervjuet representanter fra arrangørsteder i blant annet Bergen, Oslo, Stavanger og Trondheim.

Det er tre utdanningsinstitusjoner som tilbyr tolkeutdanning. Representanter fra disse ble intervjuet. I tillegg ble det intervjuet en informant fra Ål Folkehøyskole som tilbyr kurs i tolking.

I tilbudet skrev vi at vi ønsket å benytte oss av "snøballmetoden" for innhenting av informanter. I tråd med dette intervjuet vi, etter tips fra referansegruppe, representanter fra NRK og etter tips fra NRK intervjuet vi Media LT om ulike teknologiske løsninger.

Tabell 4.1 viser hvilke informanter som er intervjuet.

Tabell 4.1: Oversikt over informanter

Informantgruppe	Antall	Kontaktstrategi
Tolker i NAV Tolketjeneste	18	Via nav.no
Tolkeforbundet	1	Via tolkeforbundet.no
Hørselshemmedes landsforbund	1	Via hlf.no
Døveforbundet	1	Via døveforbundet.no
LSHDB Landsforening for kombinert syns- og hørselshemmede/døvblinde	1	Via nettsider
Arrangørsteder	18	Via nettsøk og tips fra referansegruppe
NRK tolkeavdeling + Tekstansvarlig	2	Tips fra referansegruppe
Media LT	1	Fått tips via NRK – ledende ift teknisk tilrettelegging
Utdanningsinstitusjoner	4	Fra internettsider: HiB, UiO, HiST og Ål folkehøyskole
Norske opera/Statsbygg - Teknologiske løsninger	1	Tips fra referansegruppa

Intervjuene ble gjennomført over telefon med unntak av et intervju med LSDHB. Her ble spørsmål og svar sendt over e-post. Det ble benyttet semistrukturerte intervjuguider. Vi hadde et fast sett spørsmål vi stilte hver informantgruppe, samtidig som vi hadde mulighet til å stille oppfølgingsspørsmål og informantene hadde anledning til å fremme synspunkter utover hva som ble stilt spørsmål om i intervjuguiden.

Intervjuene omhandlet hva slags tolketjenester som finnes, hvor mange tolker som finnes i de ulike fylkene og hvilken kompetanse de har. Videre ble det stilt spørsmål om behov for tolketjenester på offentlige arrangementer og hvordan dette håndteres av Tolketjenesten og av arrangørstedene. Det ble benyttet ulike intervjuguider til de forskjellige informantene. Intervjuguider kan leses i vedlegg.

4.3 Utfordringer knyttet til datainnsamlingen

Gjennomføring av intervjuer med de ulike informantgruppene har gått etter planen. Vi har imidlertid erfart at kunnskap om de temaene vi har tatt opp varierer sterkt. Dette gjelder både blant informantene fra arrangørsteder og Tolketjenesten. Videre har det vist seg at det i Tolketjenesten mangler statistikk og oversikt knyttet til omfang av tolking på offentlige arrangementer. Arrangørstedene på sin side har heller ikke konkrete oversikter over omfang av tilrettelegging for hørselshemmede på sine konferanser. Kartleggingen er basert på informantenes erfaring, kunnskap og vurderinger, og en kan stille spørsmål ved muligheten for å generalisere funnene.

Det arrangeres i dag en rekke ulike arrangementer og det finnes svært mange arrangørsteder på landsbasis. Det er derfor viktig å påpeke at utvalget av arrangørsteder ikke representerer hele bildet, men er kun et utvalg av større arrangørsteder.

4.4 Bruk av referansegruppe

Det har vært tilknyttet en referansegruppe til dette oppdraget. Referansegruppen har hatt møter to ganger i løpet av kartleggingsperioden. Referansegruppen rolle har vært å gi innspill til prosjektet og aktuelle problemstillinger og bidra med forslag til informanter samt betraktninger rundt funn gjort i datainnsamlingen. Følgende personer har vært representert i gruppen:

- Helge Johansen, Oslo Kongressenter
- Peter Hjort, NAV Hjelpemidler og tilrettelegging
- Espen Lahnstein, HLF
- Anette Wilhelmsen Hansen, NAV Tolketjeneste Oslo og Akershus

5. LOVERK

I dette kapitlet vil vi gjøre rede for hvordan hørselshemmedes rettigheter til tolketjenester sikres gjennom ulike lover og paragrafer. Datainnsamlingen er gjennomført i form av dokumentstudier av de lover som skal sikre tilrettelegging for denne gruppen. Gjennomgangen vil primært gjøres med utgangspunkt i folketrygdloven og diskriminerings- og tilgjengelighetsloven. I de tilfeller det er aktuelt vil det bli referert til tilstøtende lovverk og aktuelle rundskriv og konvensjoner.

5.1 Samfunnets plikt til universell utforming

5.1.1 FN's konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne

FNs konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne ble vedtatt av FNs generalforsamling 13. desember 2006¹⁹. Formålet med konvensjonen er å sikre mennesker med nedsatt funksjonsevne full og likeverdig rett til å realisere sine menneskerettigheter. Konvensjonen vektlegger særskilt statenes forpliktelse til å iverksette nødvendige tiltak for å sikre mennesker med nedsatt funksjonsevne tilgang til det fysiske miljøet, transport, informasjon og kommunikasjon²⁰.

FN – konvensjonens artikkel 21 *”Ytringsfrihet og meningsfrihet, og tilgang til informasjon”* understreker partenes plikt til å treffe hensiktsmessige tiltak for å sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne kan bruke retten til ytrings- og meningsfrihet. Dette innebærer frihet til å søke, motta og meddele opplysninger på lik linje med andre. Informasjon som er beregnet allmennheten skal gis i tilgjengelige formater ved hjelp av teknologi tilpasset ulike former for nedsatt funksjonsevne, til rett tid og uten ekstra kostnader. Det skal videre legges til rette for at mennesker med nedsatt funksjonsevne i samhandling med det offentlige kan bruke tegnspråk, punktskrift, alternativ og supplerende kommunikasjon, og alle andre tilegjengelige kommunikasjonsformer, og formater etter eget valg. I denne konteksten skal tegnspråk skal anerkjennes som et eget språk og staten skal understøtte bruk av dette²¹. FN- konvensjonen ble underskrevet av Norge i 2007, men den er ikke ratifisert. En ratifisering innebærer forpliktelse til å etterleve konvensjonens bestemmelser. At konvensjonen er underskrevet innebærer en forpliktelse til ikke å handle i strid med konvensjonens formål²².

5.1.2 Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven

Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven ble innført i 2009, og har som formål å:

”fremme likestilling og likeverd, sikre like muligheter og rettigheter til samfunnsdeltakelse for alle, uavhengig av funksjonsevne, og hindre diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne. Loven skal bidra til nedbygging av samfunnsskapede funksjonshemmende barrierer og hindre at nye skapes”²³.

Loven har en diskrimineringsdel og en tilgjengelighetsdel. Førstnevnte del skal hindre at mennesker bli diskriminert fra deltakelse på ulike samfunnsarenaer på

¹⁹ Convention on the Rights of Persons with Disabilities. www.un.org

²⁰ Norge universelt utformet 2025. Regjeringens handlingsplan for universell utforming og økt tilgjengelighet 2009 -2013

²¹ Konvensjon om rettigheter til mennesker med nedsatt funksjonsevne (Norsk uoffisiell oversettelse). Barne- og likestillingsdepartementet 2008

²² www.regjeringen.no/nb/dep/bld/tema/nedsatt-funksjonsevne/fn-konvensjon-om

²³ Diskriminerings- og tilgjengelighetslovens §1, lovens formål.

grunn av fysiske systemer og strukturer²⁴. Med tilgjengelighet menes at flest mulig skal kunne delta på ulike samfunnsarenaer uavhengig av funksjonsevne.

Tabell 5.1: Paragrafer som forplikter samfunnet til tilrettelegging

Lov²⁵	Paragrafens innhold	Funn
Diskriminerings- og tilgjengelighetslovens § 9	Plikt til generell tilrettelegging og universell utforming Offentlig virksomhet skal arbeide aktivt og målrettet for å fremme universell utforming innenfor virksomheten. Tilsvarende gjelder for privat virksomhet rettet mot allmennheten	Loven åpner for spørsmål om hvor langt man skal tilrettelegge Loven rettes hovedsakelig mot fysiske forhold
Diskriminerings- og tilgjengelighetslovens § 11	Plikt til informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT) Dette innebærer at teknologi og systemer av teknologi som anvendes til å uttrykke, skape, mangfoldiggjøre og publisere informasjon, eller på annen måte gjøre informasjon anvendbar	Informasjonsteknologi av mange ulike arter kan kompensere for nedsatt hørsel Paragrafen rettes først og fremst mot utforming av nettsider
Diskriminerings- og tilgjengelighetslovens § 12	Plikt til individuell tilrettelegging På arbeidsplasser, skoler og barnehager skal det, dersom ikke hovedløsningen ivaretar universell utforming, tilrettelegge for dette. Dette gjelder arbeidsgivers plikter og kommunens forpliktelser overfor sine innbyggere	Åpner for spørsmål om hva individuell tilrettelegging er Begrenser tilrettelegging til konkrete situasjoner som arbeidsgivers ansvar, kommunens ansvar mv. Ivaretar ikke tilrettelegging for hørselshemmede på offentlige arrangementer

²⁴ Brynn, Rudolph 2009. Universell utforming og tilgjengelighet – politikk og lovgivning i inn- og utland. I hvilken grad er universell utforming eller "Design for all" et førende begrep for politikk og lovgivning i Norge og andre land?.

²⁵ www.lovdata.no. LOV 2008-06-20-63 nr 42: Lov om diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne (diskriminerings- og tilgjengelighetsloven)

Diskriminerings- og tilgjengelighetslovens § 9 definerer hva som skal forstås med universell utforming:

"Offentlig virksomhet skal arbeide aktivt og målrettet for å fremme universell utforming innenfor virksomheten. Tilsvarende gjelder for privat virksomhet rettet mot allmennheten. Med universell utforming menes utforming eller tilrettelegging av hovedløsningen i de fysiske forholdene, herunder informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT), slik at virksomhetens alminnelige funksjon kan benyttes av flest mulig²⁶".

Som formuleringen tilsier er ikke spesifikke grupper blant befolkningen nevnt. Ram-bøll forstår paragrafen dit hen at den inkluderer alle former for funksjonsnedsettelse. Rundskrivet "Universell utforming i diskriminerings- og tilgjengelighetsloven" konkretiserer *hvem* som forpliktes til universell utforming. Dette omfatter alle offentlige bygg (skoler, sykehus, barnehager, NAV-kontor osv) og private virksomheter som er rettet mot allmennheten, heriblant hoteller, restauranter, organisasjoner²⁷. Paragrafens åpne formulering reiser spørsmål ved hva plikten til universell utforming omfatter. I henhold til rundskriv for universell utforming omfatter dette primært fysiske forhold. Dette vil si bygninger, anlegg og utearealer for å nevne noe. Hvordan det skal tilrettelegges er i liten grad konkretisert i diskriminerings- og tilgjengelighetsloven, men snarere i tilstøtende lovverk som forvaltes av andre sektorer. Eksempelvis stilles det krav om universell utforming i plan og bygningsloven²⁸ som legger premisser for hvordan nye bygg skal sikre fysisk fremkommelighet for et bredt og mangfoldig publikum. Når det gjelder tilrettelegging for hørselshemmede ser vi i forskrift om tekniske krav til byggverk § 13-10 at i byggverk for publikum og i rom i arbeidsbygning skal det være lyd- og taleoverføringsutstyr med mindre det kan dokumenteres at dette er unødvendig for å oppnå god taleforståelse. Inngang til rom med forsterket lyd – og taleoverføring skal være tydelig merket.²⁹ Dette kan til en viss grad bidra til å tilgjengeliggjøre informasjon, men vil i mange tilfeller være utilstrekkelig for at hørselshemmede skal få tilgang til det som formidles.

Tilgjengelighet til informasjon og kommunikasjonsteknologi fremheves både som en del av diskriminerings- og tilgjengelighetsloven og i Regjeringens handlingsplan for universell utforming og økt tilgjengelighet 2009-2013. I diskriminerings- og tilgjengelighetslovens § 11; *"Plikt til universell utforming av informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT)"* heter det at nye IKT-løsninger som underbygges virksomhetens alminnelige funksjoner, og som er hovedløsninger rettet mot eller stillet til rådighet for allmennheten, skal være universelt utformet tidligst tolv måneder etter at det foreligger standarder eller retningslinjer for innholdet i plikten. Med IKT menes teknologi og systemer av teknologi som anvendes til å uttrykke, skape, mangfoldiggjøre og publisere informasjon, eller på annen måte gjøre informasjon anvendbar³⁰.

Rundskriv for Universell utforming i diskriminerings- og tilgjengelighetsloven presiserer universell utforming av informasjons- og kommunikasjonsteknologi til følgende:

²⁶ www.lovdatab.no. LOV 2008-06-20 nr.42: Lov mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne.

²⁷ Rundskriv. Universell utforming i diskriminerings- og tilgjengelighetsloven. Det Kongelige Barne- likestilling- og inkluderingsdepartement

²⁸ www.lovdatab.no. LOV -2008-06-27. Lov om planlegging av byggsaksbehandlingen (plan- og bygningsloven)

²⁹ www.lovdatab.no. FOR 2010-03-26 nr 489: Forskrift om tekniske krav til byggverk (Byggteknisk forskrift)

³⁰ www.lovdatab.no. LOV 2008-06-20 nr.42: Lov mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne.

- Brukerinformasjon som har nær sammenheng med de fysiske forholdene. For eksempel informasjon som er en forutsetning for å få tilgang til lokaler
- Standarder for universell utforming av nettsider og lignende som tilgjengeliggjør informasjon for et bredt publikum

En tydeligere konkretisering enn punktene ovenfor vil trolig være en del av den kommende forskriften for universell utforming av informasjons- og kommunikasjons-teknologi. Utarbeidelse av denne er ansvarsfestet hos DIFI, Direktorat for forvaltning og IKT. I følge direktoratets hjemmesider vil forskriften bli iverksatt i løpet av 2012³¹.

I Regjeringens handlingsplan for universell utforming³² er det formulert at den statlige informasjonspolitikken skal styrkes slik at alle, uansett funksjonsnivå, skal kunne tilegne seg og motta informasjonen. Et av tiltakene er her "KOM3 Tegnspråk for økt betydning". Dette vil blant annet si at tegnspråk skal innlemmes i allmenn språklov. Språkrådet får utvidet ansvar som også omfatter tegnspråk. Dette arbeidet er, ut fra Rambølls kjennskap, besluttet i Stortingsmeldingen³³ "Mål og mening – ein heilskapelig norsk språkpolitikk" (St.melding nr. 35 (2007-2008) i 2009. Det er ansatt en tegnspråkrådgiver hvis sentrale oppgaver er å innhente kunnskap om tegnspråk og informere om tegnspråkbrukeres rettigheter³⁴. Hvilke konsekvenser dette får for bruk av tegnspråk i det offentlige rom er ukjent³⁵.

Gjennomgangen ovenfor viser at universell utforming i diskriminerings- og tilgjengelighetsloven er begrenset til fysiske forhold. Rundskriv for i diskriminerings- og tilgjengelighetsloven presiserer at loven er avgrenset mot tjenester. Dette innebærer for eksempel at de fysiske forholdene til et kulturhus skal utformes universelt, men selve kulturtilbudet som skal leveres faller ikke inn under universell utforming da dette er en tjeneste³⁶. Videre viser gjennomgangen at konkretisering og håndheving av universell utforming er ansvarsfestet hos ulike sektorer som plan- og bygg og direktorat for forvaltning og IKT. Den generelle plikten til universell utforming i diskriminerings- og tilgjengelighetslovens § 9 håndheves av Likestillings- og diskrimineringsombudet³⁷. Tilrettelegging for hørselshemmede, slik det er presentert her, er forankret i ulike sektorer og ulike lovverk.

5.2 Tolk som individuell rettighet

Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven skal sikre allmenn tilrettelegging og bygge ned funksjonshemmende barrierer. Folketrygdloven skal sikre individet rettigheter til fullverdig deltakelse ut fra individets forutsetninger. For hørselshemmede er rettigheter til tolketjenester primært forankret i folketrygdloven, men også i andre lover som pasientrettighetsloven og opplæringsloven.

I henhold til forskrift om stønad til tolkehjelp for hørselshemmede har hørselshemmede rett til tolk i ulike livssituasjoner. En hørselshemmet defineres i forskriften som en person som er døv eller har så sterkt nedsatt hørsel at vedkommende ikke

³¹ www.difi.no/brukarretting/universell-utforming

³² Norge universelt utformet 2025

³³ St.melding n 35 (2007-2008) Mål og mening – ein heilskaelig norsk språkpolitikk"

³⁴ www.sprakradet.no/nb-NO/Toppmeny/Aktuelt/Tegnsprakradgiver-til-Sprakradet/

³⁵ Det finnes ikke noen språklav på LOVDATA.NO

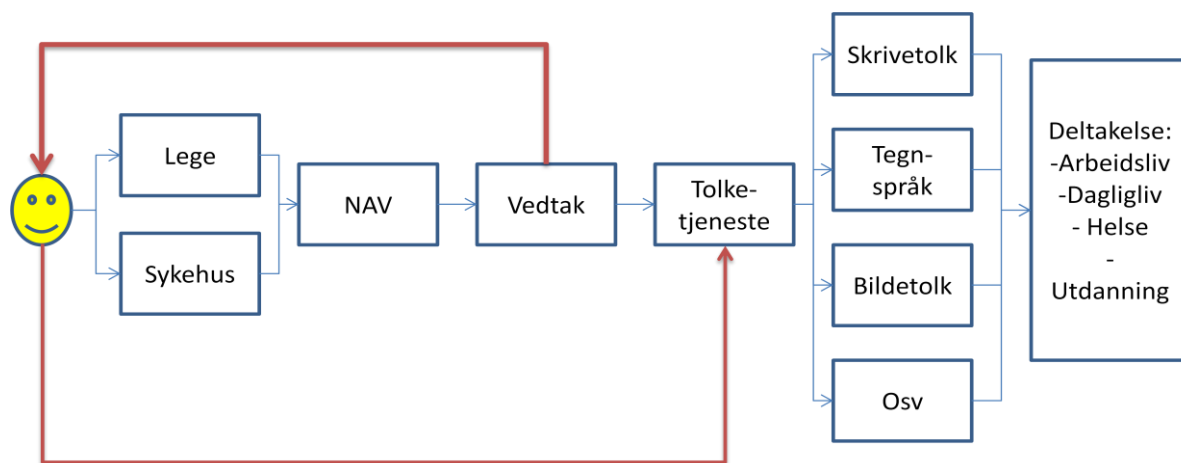
³⁶ Rundskriv. Universell utforming i diskriminerings- og tilgjengelighetsloven. Det Kongelige Barne,- Likestillings- og inkluderingsdepartement

³⁷ Samtale med Deltasenteret. Samme ombud håndhever § 12 , plikt til individuell tilrettelegging, tilgjengelighetsdelen.

er i stand til å gjennomføre en samtale ved bruk av egnet hjelpemiddel³⁸. En hørselshemmet sikres rett til tolkehjelp i Folketrygdlovens § 10-7³⁹.

Figur 5.1 viser hvilke steg en hørselshemmet, døv eller døvblind må gjennom for å kunne få vedtak og rett til tolketjenester.

Figur 5.1: Prosess⁴⁰

For å få vedtak om rett til tolketjenester viser figuren ovenfor at en hørselshemmet må gjennom flere steg:

- Hørselshemmet henvender seg til lege, hørselssenter og/eller sykehus
- Legeattest på hørselshemming
- Søknad til NAV om rett til tolketjenester
- Innvilgelse – vedtak til bruker
- Løpende henvendelser til NAV Hjelpemiddelsentral og Tolketjenesten om tolk til ulike formål

I det følgende presenteres en tabell som gir oversikt over sentrale lovverk som skal sikre individet rett til tolk.

³⁸ F15.04.1997 nr 320 Forskrift om stønad til tolkehjelp for hørselshemmede

³⁹ Dette forutsetter at vedkommende fyller vilkårene som oppgis § 10-5 eller §10-6 som er stønad til å styrke funksjonsevnen i dagligliv og i arbeidsliv, se for eksempel www.lovdato.no. LOV-1997-02-28-19 Folketrygdloven – ftrl. Lov om folketrygd (folketrygdloven). (1997-02-28)

⁴⁰ Figuren er utarbeidet av Rambøll

Tabell 5.2: Lovverk og tjenester

Lov	Paragrafens innhold	Funn
Folketrygdlovens § 10-5, 10-6 og 10-7	Person skal fungere: Dagligliv Arbeidsliv Gjennomføre utdanning eller opplæring med sikte på å få eller beholde høvelig arbeid Gjennomføre opplæring for å bedre funksjonsevnen i dagliglivet Motta helsetjenester som omfattes av kapittel 5	Loven sikrer rett til tolk på alle livets områder Kapasitet, prioritering og finansiering er førende for hvilke tjenester som etterspørres og tilbys Tolketjenester på offentlige arrangementer ikke eksplisitt. Dette medfører fortolkning av hvilke lover som gjelder
Domstolloven § 137 Pasientrettighetsloven § 3-1, 3-2 og 3-5	Sikre rett til informasjon i rettssaker, informasjon når det gjelder helse og sykehusopphold og innsyn i egen sak	Tolketjenester som begrenses til egne sektorer Gråsoner mot hvilke områder som omfattes av folketrygdloven Finansiering i den sektor som forvalter paragrafen, tolketjenesten ytes av NAV
Opplæringslovens § 2-6 og 3-9	Sikre rett til undervisning i tegnspråk dersom dette er førstespråk i grunnskole og i videregående skole	Rett til tolk på arrangementer i regi av skolen ikke eksplisitt

I henhold til Folketrygdlovens § 10-7 har tolkebruker følgende rettigheter:

- Dagliglivet.** I følge forskriften skal folketrygden § 10-7 sikre brukere rettigheter til alle livets gjøremål. Form for tolkebistand vurderes i henhold til den enkelte tolkebruker og hva den enkelte skal gjøre.
- Fungere i høvelig arbeid.** Hørselshemmede skal ha mulighet til å fungere i høvelig arbeid som øvrig befolkning. Denne bestemmelsen gjelder både arbeidstakere og selvstendig næringsdrivende. Loven legger til rette for at utgifter til tolk, kan dekkes for at den hørselshemmede skal kunne fungere i høvelig arbeid. Her understreker forskriften 10-7 bokstav a) at tolkebrukeren kan benytte tolkehjelp til hvilke formål og hvilke tidspunkt vedkommende ønsker
- Gjennomføre utdanning, opplæring og/eller arbeidstrening**

- d) **Høyere utdanning.** Tolkebrukere har og rett til tolk for å gjennomføre høyere utdanning. Som nevnt tidligere er det egne tolker i de fylker vi har universitet. Tolkene dekker tolketjenester på universitet og høyskoler i eget og i nabo-fylkene

e) **Motta enkelte helsetjenester**

Tjenester som ytes i henhold til folketrygdlovens § 10-7 finansieres over folketrygdens budsjett. I tillegg til ovennevnte lov gir opplæringslovens § 2-6 elever i grunnskolen med tegnspråk som førstespråk, rett til undervisning på tegnspråk. Elever i videregående skole har også rett til undervisning på tegnspråk, så fremt de har tegnspråk som førstespråk. Dette fremkommer av opplæringslovens § 3.9⁴¹. Opplæringsloven forplikter skolene (kommunen) å finansiere tolk til undervisning, men det er uvisst om skolen og kommunene anser det som sitt ansvar å finansiere tolk på et arrangement på skolen eller et foreldremøte i regi av skolen.

Pasientrettighetsloven sikrer også tolkebrukere rett til medvirkning, informasjon og innsyn forankret i denne lovs paragrafer § 3-1, § 3-2 og § 3-5⁴². Med andre ord kan tolk til helsetjenester både tilstås av folketrygden og fra helseinstitusjonen avhengig av hva slags helsetjeneste det er snakk om.

Tolkeutredningen (2008) peker på at det finnes flere gråsoner i eksisterende lovverk og at dette har sin årsak i sektoransvaret, der ulike sektorer skal finansiere tolketjenestene. Dette gjelder blant annet helsetjenester der folketrygden har det finansielle ansvaret knyttet polikliniske undersøkelser, mens sykehusene skal finansiere tolk ved innleggelse. I følge Tolkeutredningen medfører dette at både tolkebrukere og tjenesteytere opplever lovverket som utydelig og fragmentert. Dette åpner for spørsmål om "hvem er ansvarlig" og "hvem skal finansiere" tjenestene som tilbys⁴³.

5.3 Oppsummering lovverk

Dokumentgjennomgangen ovenfor synliggjør et bilde av de lover som regulerer tjenester og/eller tilrettelegging for hørselshemmede som tilstedeværende, men utydelig og fragmentert. Dette ble poengtert av en av informantene fra Tolketjenesten:

"...det er dette som er det store temaet, en slik paragraf finnes ikke! Det står litt her og litt der. Det må klargjøres hvem som er ansvarlig for tilrettelegging og finansiering av tolketjenester for hørselshemmede"

Innledningsvis i dette kapitlet så vi at FN-konvensjonen om mennesker med nedsatt funksjonsevne ikke er ratifisert, noe som betyr at Norge ikke er forpliktet til å følge denne. Går vi til diskriminerings- og tilgjengelighetsloven er denne avgrenset mot tjenester, hvilket innebærer at kulturtilbud og andre former for formidlingstjenester ikke omfattes av universell utforming. Lover og føringer som på ulike vis understøtter en allmenn tilrettelegging for hørselshemmede er ansvarsfestet i ulike sektorer. For eksempel er DIFI ansvarlig for å utarbeide forskrift for universell utforming av nettsider, mens plan- og bygningsmyndigheter skal sikre at nybygg rettet mot allmennheten har lyd- og taleoverføringsutstyr.

⁴¹ www.lovdata. No. LOV-1998-07-17-61 Opplæringslova – oppl. Lov om grunnskolen og den videregående opplæringa (opplæringslova). (1998-07-17)

⁴² www.lovdata.no. LOV-1999-02-03. Pasientrettighetsloven – pasrl. Lov om pasientrettigheter (pasientrettighetsloven). (1999-07-02)

⁴³ Hjort, Peter. Tolkeutredningen 2008

Hørselshemmedes rettigheter til tolketjenester sikres primært gjennom folketrygdloven. Denne loven synes i stor grad å skulle ivareta alle livets områder, men er ikke konkret når det gjelder hvordan hørselshemmede skal sikres rett til det som formidles på offentlige arrangementer.

6. NÅ – SITUASJON: ETTERSPØRSEL OG BEHOV FOR TILRETTELEGGING VED OFFENTLIGE ARRANGEMENTER

I dette kapitlet vil vi gjøre rede for hva etterspørselen etter tolketjenester ved offentlige arrangementer er og hvor ofte det blir tolket på slike arrangementer. Videre vil det bli redegjort for hvordan tilretteleggingen for hørselshemmede på offentlige arrangementer kan gjennomføres.

Funnene er basert på kvalitative intervjuer med ansatte i Tolketjenesten og med representanter fra arrangørstedene. Registerdata over etterspørsel og tilrettelegging for hørselshemmede på offentlige arrangementer er mangelfull både i Tolketjenesten og blant arrangørstedene. Funnene er derfor basert på informantenes erfaringer og kunnskap.

6.1 Hvordan og hvor ofte tilrettelegger Tolketjenesten på offentlige arrangementer?

Som en del av de kvalitative intervjuene med Tolketjenesten har vi stilt spørsmål for å avdekke hvor ofte Tolketjenesten erfarer å få henvendelser om å tilrettelegge for hørselshemmede på offentlige arrangementer, hvor ofte dette gjøres, og hvorvidt etterspørselen gjenspeiler det reelle behovet. Dette vil presenteres i tabell 6.1 nedenfor.

Tabell 6.1: Etterspørsel etter tolketjenester på offentlige arrangement

Tolketjenesten	Frekvens av etterspørsel	Antall henvendelser innfridd	Speiler etterspørsel behov?
Aust-Agder	Sjelden	Mesteparten	Speiler ca 1 /5
Buskerud	Ikke ofte	80%	Behovet er større
Finnmark	Kun i forbindelse med møter blant brukerorganisasjonene	Mesteparten	Behovet er større
Hedmark	En gang i året eller en gang hvert annet år	Mesteparten	Behovet er større
Hordaland	Vet ikke, ikke ofte	Flest mulige	Behovet er mye større
Møre og Romsdal	35- 40 ganger i året	91%	Behovet er større
Nordland	Veldig sjelden	90%-100%	Behovet er større
Oppland	Vet ikke, ganske ofte	Mesteparten	Behovet er større
Oslo og Akershus	10-15 ganger i måneden	92%	Behovet er større
Rogaland	Rundt 4 ganger i året + Vikingkamper	90%	Behovet er større
Sogn og Fjordane	Vet ikke, relativt sjelden	90%	Speiler behov ganske bra
Sør-Trøndelag	Vet ikke	91-92%	Vet ikke
Nord- Trøndalag	Hver uke	Mesteparten	Vet ikke
Telemark	1-2 ganger i året	100%	Behovet er større
Troms	1-2 ganger i året	100%	Speiler behovet
Vest-Agder	2-3 ganger i året	Minst 2	Behovet er mye større
Vestfold	Sjelden	Opp mot 100%	Behovet er større
Østfold	Uvisst, tolker noen ganger på idrettsarrangementer	Innfridd 673 av 805 henvendelser	Nei

Tabell 6.1 viser at det varierer fra fylke til fylke hvor ofte hørselshemmede etterspør tolketjenester til arrangementer. Tolketjenesten i Oslo og Akershus oppgir å ha størst etterspørsel etter tolking på arrangementer, med 10 til 15 henvendelser i måneden. Møre og Romsdal har også mange forespørsler om tolk til arrangementer med 35 til 40 henvendelser per år. Det høye antallet i Oslo og Akershus kan forklares på bakgrunn av fylkenes størrelse og det faktum at en rekke arrangementer holdes i hovedstadsområdet. Tolketjenesten i Møre og Romsdals forklarer den høye aktiviteten med at fylket har tradisjon og erfaring med å tolke på større sportsarrangementer⁴⁴. På den andre siden oppgir Tolketjenesten i Telemark og Troms å få svært få forespørsler om tolk, kun 1 til 2 ganger i året. Når tolketjenester til arrangementer er etterspurt oppgir Tolketjenesten i fylkene at det stort sett dreier seg om tegnspråktolking og skriveolking

Informantene i Tolketjenesten i samtlige fylker oppgir at de i stor grad innfrir henvendelser om tolk til arrangementer. Flertallet av informantene oppgir enten å innfri over 90 % eller mesteparten av forespørslene de mottar. Dette viser en positiv tendens til at henvendelsene om tolk til arrangementer blir innvilget.

Om etterspørselen etter tolk til offentlige arrangementer speiler det faktiske behovet kan diskuteres. Det kan tenkes den høye dekningsgraden er en konsekvens av lav etterspørsel snarere enn at tolketilbudet er tilstrekkelig. Blant informantene i Tolketjenesten oppgis det i stor grad at tolketjenestetilbudet på arrangementer er mangelfullt. Flere informanter peker på at kapasiteten i Tolketjenesten i mange tilfeller er for lav til å prioritere arrangementer. Andre mener at den lave forekomsten av tolking på arrangementer kan skyldes at en del arrangementer foregår på kveldstid og at det er særlig vanskelig å få tak i tolk på kvelden.

Enkelte informanter oppgir også at den lave etterspørselen etter tolk til arrangementer kan knyttes til brukernes forventninger til hva Tolketjenesten kan innfri. En av våre informanter poengterte følgende: *"det du ikke er vant med å få, spør du heller ikke etter"*. En annen informant pekte på at *"brukerne bestiller kun tolk når det virkelig er behov"*. Flere informanter oppga videre at den lave etterspørselen kan skyldes en antakelse hos tolkebruker om ikke å få innvilget tolk, og en manglende bevissthet rundt mulighetene for å delta på arrangementer på lik linje som hørende".

6.1.1 Registrering og oversikt over tolketjenester ved offentlige arrangementer

Våre funn viser at Tolketjenesten ikke har et felles registreringssystem for å få oversikt over hvilke typer tolketjenester som etterspørres og hvilke typer tolkeoppdrag som utføres.

Flertallet av informantene oppgir at det er den hørselshemmede som i flest tilfeller bestiller tolk. Til tross for at også arrangører og arrangørsteder kan bestille tolk, viser vår datainnsamling at dette i liten grad er praksis. Dette kan trolig forklares med at retten til tolketjenester anses blant mange å være en individuell rettighet.

⁴⁴ Samtale med personer i NAV Hjelpemidler og tilrettelegging

6.1.2 Ulike tolkeformer på arrangementer

Dersom det tolkes på offentlige arrangementer er det ofte tegnspråktolking eller skrivetolking som benyttes. Tegnspråktolking kan tilgjengeliggjøre arrangementer for hørselshemmede forutsatt at tolkebrukerne behersker tegnspråk. Blant våre informanter oppgir flere at denne formen for tolking åpner for interagering mellom brukere og formidlere. I følge informantene i Tolketjenesten er det flere tolkebrukere som opplever denne formen for tolking som mer levende og underholdende enn for eksempel skrivetolking som blir presentert nedenfor. I følge en kilde fra Tolketjenesten krever dette mye erfaring og trygghet, samtidig som ikke alle er komfortable med å stå på en scene. Informantene oppgir videre at å tolke på arrangementer som omhandler avgrensede temaer ofte krever kjennskap til fagterminologi. I enkelte tilfeller kan det være vanskelige å fremskaffe tolker som behersker denne terminologien på tegnspråk.

Flere av informantene fremmer at etterspørselen etter skrivetolker til arrangementer øker. Dette er en tolkeform som kan nå flere deltakere enn kun hørselshemmede og mange kan ha utbytte av. Prosjektene "Skrivetolking på teater og revy" og "Skriften på vegg"⁴⁵ gir flere eksempler på hvordan skrivetolking kan gjøres i praksis. Skrivetolking kan foregå som en "en til en"-tjeneste ved at skrivetolk og tolkebruker er plassert ved siden av hverandre. Skrivetolking kan også foregå ved at det monteres større lerreter eller skjermer ved siden av eller over scenen. Skrivetolking på arrangementer krever forberedelser, fremmer flere informanter. Blant annet bør teksten være forhåndslagret slik at skrivetolken kan "sende ut tekst" underveis.

6.2 Hvordan og hvor ofte tilrettelegger arrangørstedene

I det følgende vil vi gjøre rede for hvor ofte arrangørsteder erfarer å få henvendelser om å tilrettelegge for hørselshemmede ved offentlige arrangementer, hvor ofte dette gjøres, og hvorvidt etterspørselen speiler behovet.

Tabell 6.2 viser arrangørsteders vurdering av behov for tolketjenester på arrangementer.

⁴⁵ Samtale med prosjektleder for begge prosjekter. "Skrivetolking på revy og teater" Karen M. Olsen

Tabell 6.2: Behov for tolk på arrangementer

Arrangørsted	Frekvens av etter-spørrel	Antall henvendelser innfridd	Speiler etter-spørrel behovet?
Arrangørsted 1	Sjelden	Innfrir i stor grad	Vet ikke
Arrangørsted 2	Ca 1 gang i måneden	Vet ikke	Vet ikke
Arrangørsted 3	Fem år siden sist	Innfrir ved forespørrel	Vet ikke
Arrangørsted 4	Maks to ganger i året	Innfrir ved forespørrel	Vet ikke
Arrangørsted 5	Aldri	Ingen henvendelser	Vet ikke
Arrangørsted 6	En gang i året	Innfrir ved forespørrel	Vet ikke
Arrangørsted 7	2 ganger i løpet av 8 år	Brukerne har tilrettelagt på egenhånd	Vet ikke
Arrangørsted 8	Inntil to ganger i året	Innfrir ved forespørrel	Vet ikke
Arrangørsted 9	Inntil to ganger i året	Innfrir ved forespørrel	Vet ikke
Arrangørsted 10	Kunne ikke angi	Kunne ikke angi	Kunne ikke angi
Arrangørsted 11	Inntil to ganger i måneden	Innfrir ved forespørrel	Vet ikke
Arrangørsted 12	Kunne ikke angi	Kunne ikke angi	Kunne ikke angi
Arrangørsted 13	Svært sjelden	Innfrir ved forespørrel	Vet ikke
Arrangørsted 14	Ca en gang i måneden	Ca en gang i året	Kunne ikke angi
Arrangørsted 15	Ca 5 ganger i året	Innfrir ved forespørrel	Vet ikke
Arrangørsted 16	Svært sjeldent	Vet ikke	Vet ikke
Arrangørsted 17	1 -2 ganger i halvåret	Innfrir ved forespørrel	Vet ikke
Arrangørsted 18	Et par ganger i året	Innfrir ved forespørrel	Vet ikke
Arrangørsted 19	Ukentlig	Innfrir i stor grad	Behovet er daglig

Tabell 6.2 viser at de ulike arrangørstedene unntaksvis har lite erfaring med å tilrettelegge for hørselshemmede på offentlige arrangementer. Flere av informantene mener manglende erfaring med tilrettelegging gjenspeiler lav etterspørsel. De arrangørsteder som oftest tilrettelegger for hørselshemmede oppgir at dette gjøres ukentlige eller et par ganger i måneden. Arrangørstedene som i minst grad tilrettelegger oppgir at dette gjøres så sjelden som hvert femte år. Flere oppgir at de tilrettelegger et par ganger i året, hvilket også kan sies å være sjelden. Arrangørstedene oppgav å ha liten oversikt over hvorvidt den lave etterspørselen gjenspeiler behovet.

Flere av informantene blant arrangørstedene oppga at de i liten grad hadde systemer og rutiner for å avdekke behov for tilrettelegging blant hørselshemmede, slik som matallergier og andre behov avdekkes i bestillingsfasen. Manglende erfaring med tilrettelegging for hørselshemmede kan og forklares med hvilke kravspesifikasjoner som stilles arrangørsteder i anbudsprosessene. En av informantene oppga her at dersom det ble stilt krav til tilrettelegging for hørselshemmede (eller andre former for tilrettelegging) i forbindelse med anbud, ville trolig flere arrangørsteder innrette seg deretter.

6.2.1 Hvordan tilrettelegger arrangørstedene

Informanter blant arrangørstedene oppgir at det er enten via Tolketjenesten, enkeltgjester og/eller arrangører (som PCOer) at de får beskjed om at det kommer en eller flere hørselshemmede som det må tilrettelegges for. I følge informantene er det oftest teleslynger som blir etterspurt, noe et flertall av arrangørstedene oppgir å ha. Teleslyngene er ofte fast montert i resepsjon samtidig som et eller flere av møterom eller saler har dette.

Øvrig tilrettelegging for hørselshemmede blir gjort etter forespørsel fra kunder. Arrangørstedene oppgir at det som oftest er den hørselshemmede selv som initierer tilrettelegging og at det i hovedsak er tolker fra Tolketjenesten som står for tolkingen. Arrangørstedene er behjelpelig med den praktiske tilretteleggingen, slik at alle parter får best mulig utbytte av arrangementet. I de få tilfellene hvor arrangørstedet hadde erfaring med tilrettelegging for hørselshemmede ble det henvist til ulike former for tolketjenester. Det ble i den forbindelse vist til at viktige faktorer å ta hensyn ved tilrettelegging er blant annet: Størrelse på lerret, lyssetting og plassering av tolk og den eller de hørselshemmede. Dersom det skulle være en tegnspråktolk tilstede, pekte en informant på at det her var viktig med en stol som ga tolken full bevegelsesfrihet. Flere informanter blant arrangørstedene poengterte også viktigheten av god planlegging slik at både tolkebruker og øvrige deltakere fikk en god opplevelse av arrangementet.

Ved spørsmål om hvor ansvar for tilrettelegging lå og hvem som burde hatt finansieringsansvaret for tolkingen ble det i stor grad svart at dette burde ligge hos Tolketjenesten og finansieres av Folketrygden.

6.2.2 Hva hvilke insentiver fører til tilrettelegging?

Flere av informantene blant arrangørstedene synes å være positive til tilrettelegging for hørselshemmede. Dette underbygges av at mange av arrangørstedene påpeker at de anser det som svært viktig å legge til rette for kundenes behov.

De arrangørsteder som oppgir å ha erfaring med tilrettelegging for hørselshemmede viser til følgende punkter som bakgrunn eller årsak for tilretteleggingen:

- Enkelte av arrangørstedene har eiere som legger vekt på eller krever tilrettelegging
- Enkelte av arrangørstedene har gått til innkjøp av for eksempel teleslynger og fått erfaring med tilrettelegging som et resultat av at større interesseorganisasjoner som HLF har hatt et arrangement
- Universell utforming er nedfelt i arrangørstedenes HMS- arbeid og serviceprinsipper
- Universell utforming kan forstås som et konkurransefortrinn

Arrangørstedene hadde varierende kunnskap om universell utforming, men det kan påpekes at flere anså dette som et viktig og spennende område med hensyn til å yte service for et mangfoldig publikum og som et potensielt konkurransefortrinn. Det bør likevel understrekes at universell utforming ble forbundet med tilrettelegging av fysiske forhold. Tolketjenester ble generelt knyttet til individets rettigheter og noe som individet selv "tok med" på arrangementet.

6.2.3 Tolketjenester på teater, revy og sportsarrangementer

Selv om det fremkommer tidligere i kapitlet at det sjelden tolkes på arrangementer viser det seg at flere informanter fra Tolketjenesten har erfaring med tolking på blant annet teater, revy og sportarrangementer.

Med formål om å øke tilgjengelighet til kulturelle arrangementer for hørselshemmede er det blitt gjennomført frittstående prosjekter som omhandler skriveolking på teater og revy. Under prosjektene "Skriveolking på teater og revy" og "Skriften på vegg⁴⁶" ble det i perioden 2005 til 2011 skriveolket på en rekke forestillinger i landet. På oppsetningene kom det mellom fem til tretti hørselshemmede. Prosjektene ga både skriveolkene verdifull erfaring for hvordan man best mulig kunne forberede seg, installere skjermer og pc-er og gjennomføre selve tolkingen. Skuespillere og produsenter fikk kunnskap om at dette lot seg gjennomføre uten at verken stykket eller øvrige gjester ble "forstyrret".⁴⁷

Flere teatre har ulike hjelpemidler som kan tilgjenglige teateroppsetninger for hørselshemmede. Eksempelvis har noen teatret mindre håndholdte skjermer som viser teksten etter hvert som teateret eller forestillingens gjennomføres, mens Operaen har blant annet fast monterte teleslynger i salene og mobile teleslynger som kan fraktes rundt. Det er i Operaen mulighet for at publikum kan henvende seg i skranken dersom de har behov for tilrettelegging⁴⁸.

Funn fra intervjuer med Tolketjenesten viser at enkelte fylker har erfaring med å tolke på sportsarrangementer. Det er blant annet tolket på fotballkamper hvor tolken har videreformidlet det sportskommentator formidler.

⁴⁶ Intervju med initiativtaker. Prosjekt avsluttes 2011

⁴⁷ Skriveolking på teater og revy. Erfaringer gjort fra 2006 til 2008

⁴⁸ Intervju med Statsbygg som sto bak byggeprosessen

Blant informantene som oppgir å ha erfaring med tilrettelegging for hørselshemmede på kulturelle arrangementer vises det til svært gode tilbakemeldinger på tilretteleggingen fra publikum.

6.3 Oppsummering

Funn fra intervjuer med Tolketjenesten og arrangørsteder viser at det er lav etterspørsel etter tolketjenester på offentlige arrangementer. Informanter fra Tolketjenesten oppgir at Tolketjenesten i stor grad innfrir de forespørslene som mottas. Dette kan tolkes positivt, i den forstand at tolkebrukeren får den bistand vedkommende etterspør. Her viser våre funn imidlertid et mer nyansert bilde. Flere av informantene fra Tolketjenesten og interesseorganisasjonene oppgir at etterspørselen i liten grad gjenspeiler behovet, og at behovet reelt sett er større enn hva etterspørselen tilsier. Den lave etterspørselen oppgis å kunne gjenspeile en antakelse blant hørselshemmede om ikke å få innvilget tolk. Samtidig kan det være et uttrykk for manglende bevissthet blant hørselshemmede om mulighetene til å delta på offentlige arrangement.

Informanter fra arrangørstedene oppgir å ha liten oversikt over hvorvidt etterspørselen gjenspeiler behovet. Samtidig la flere informanter vekt på at de mente at en i større grad bør tilrettelegge for hørselshemmede, og peker på at det eksisterer flere former for insentiver for tilrettelegging.

Når det først tilrettelegges for hørselshemmede på arrangementer har vi sett at dette gjøres på forskjellige måter. Det være seg bruk av ulike teknologiske løsninger og ulike former for tolking. Det har vist at når det blir tilrettelagt for hørselshemmede på arrangementer så er dette vel mottatt.

7. TOLKETJENESTETILBUDET

I dette kapitlet vil vi presentere oversikt over antall tolker, kompetansen tolkene besitter, utdanningsmuligheter og teknologiske løsninger som bidrar til at hørselshemmede får tilgang til det som formidles. Oversiktene inneholder:

- Antall skriveolker
- Antall tegnspråktolker.
- Antall tolker som behersker tegn som støtte (TSS)
- Antall tolker som behersker oversettelse fra norsk til engelsk og vice versa
- Utdanningsmuligheter som tolk
- Teknologiske løsninger som bidrar til at hørselshemmede kan få tilgang til det som formidles

Funnene er basert på kvalitative intervjuer med tolker i Tolketjenesten i samtlige fylker og intervjuer med personer fra utdanningsinstitusjonene. Som nevnt tidligere har tilgangen på statistikk og registerdata vist seg å være mangelfull, og det finnes ikke et sentralt register over antall tolker og tolkenes kompetanse. Tolkeutredningen (2008) viser at statistikker og oversikter på tolkeområdet må sammenstilles manuelt ved at opplysninger innhentes fra gang til gang fra hver enkelt Hjelpemiddelsentral. Hva som blir registrert og hvordan det registreres varierer fra fylke til fylke⁴⁹. Dette vanskeliggjør koordinering på tvers av fylkesgrensene og sammenligning mellom fylkene. Oversiktene som angir antall tolker og hva slags kompetanse de innehar er således basert på informantenes erfaringer og vurderinger av status på ovennevnte områder i respektive fylker.

7.1 Tolker tilknyttet Tolketjenesten

Tolketjenesten i NAV er eneste aktør som yter tolketjenester for hørselshemmede, med unntak av NRK og enkelte aktører innen "Tolk på arbeidsplass". Uavhengig av finansieringsansvar er det Tolketjenesten i NAV som yter den praktiske bistanden. Dette medfører at Tolketjenesten i kraft av sin organisering, kompetanse og kapasitet er premissleverandør for den bistand hørselshemmede får.

Det er fast ansatte tolker i Tolketjenesten og frilanstolker tilknyttet Tolketjenesten som yter tolketjenester for hørselshemmede. Våre informanter oppgir at det er fast ansatte tolker som utfører den største delen av tolkingen.

Tabell 7.1 gir en oversikt over antall fast ansatte tolker per fylke. I tilfellene hvor våre informanter har noen spesifiseringer angående antallet fast ansatte tolker, så vil dette oppgis i tabell 7.1 under merknader.

⁴⁹ Hjort, Peter 2008, Tolkeutredningen

Tabell 7.1: Fast ansatte tolker

Fylke	Tolker	Merknader
Aust-Agder	4	Fordelt på 3,5 fulltids tolkestillinger
Buskerud	6	
Finnmark	0	Ingen tolker i fylket siden 2004, 1 tolk med formidler-ansatt
Hedmark	2	Totalt 1,6 årsverk
Hordaland	10	5-6 jobber mye med administrasjon
Møre og Romsdal	6	4,5 årsverk
Nordland	4	1 i permisjon
Oppland	3	
Oslo og Akershus	58	42 utdannet tolker 35 tolker daglig
Rogaland	10	2 50% stillinger
Sogn og Fjordane	1	
Sør – Trøndelag	31	27 utøvende tolker
Nord-Trøndelag	4	Fordelt på 3 fulltids tolkestillinger
Telemark	4	
Troms	2	
Vest- Agder	1	
Vestfold	10	2 formidlere
Østfold	3	2 100% stillinger og 1 20% stilling
Sum	159	

Tabell 7.1 viser at det er totalt 159 fast ansatte ved Tolketjenesten sett landet under ett. Dette antallet samsvarer i stor grad med det som rapporteres i rapporten⁵⁰: "Fornyng av Tolketjenesten Del 1" fra 2011, hvor det oppgis at det i 2010 var ansatt 188 personer ved Tolketjenesten, hvor av 151 arbeidet som tolker og fire 4 som tolk/formidler. Videre viser tabell 7.1 at det er stor variasjon når det gjelder antallet fast ansatte tolker ved Tolketjenestene i de ulike fylkene. Antallet spenner seg fra 0 fast ansatte tolker i Finnmark til 58 fast ansatte tolker ved Tolketjenesten i Oslo og Akershus.

Det er ved Tolketjenesten i Oslo og Akershus det er flest fast ansatte tolker (58), etterfulgt av Sør-Trøndelag (31), Hordaland (10) og Rogaland (10). Fellestrekket ved disse fylkene er at samtlige har en storby, og ifølge våre informanter er tolketilbudet mest utbredt i de store byene. Bakgrunnen for dette er sannsynligvis at det er flere hørselshemmede i større og mer befolkede byer, og følgelig høyere etterspørsel etter tolketjenester.

I tillegg til fast ansatte tolker er det en rekke frilanstolker som er tilknyttet Tolketjenesten i de ulike fylkene. Det fremkommer av intervjuene at Tolketjenesten mangler oversikt over arbeidsmengden frilanstolkene yter, men det oppgis at det er stor variasjon når det gjelder hvor mye frilanstolkene utøver tolking.

⁵⁰ Hjort, Peter 2011. Fornyng av Tolketjenesten Del 1: Organisering og fagutvikling, tjenester, lønns- og arbeidsvilkår

Tabell 7.2 gir en oversikt over antall frilanstolker tilknyttet Tolketjenesten i de ulike fylkene. I tilfellene hvor våre informanter har noen spesifiseringer angående arbeidsmengden til frilanstolkene, så vil dette oppgis i tabellen under merknader.

Tabell 7.2: Antall frilanstolker

Fylke	Frilanstolker	Merknader
Aust-Agder	2	
Buskerud	30	Varierende arbeidsmengde
Finnmark	0	Bestiller frilans fra Troms
Hedmark	4	2 har fulltidsjobber og tar oppdrag en gang i blant
Hordaland	70	Flere er tolk på arbeidsplass, 15 er fulltidstolker
Møre og Romsdal	25	18 er faglærte tolker, 7 ufaglærte
Nordland	8	3 jobber fulltid
Oppland	7	Varierende arbeidsmengde
Oslo og Akershus	150	Varierende arbeidsmengde
Rogaland	31	4 jobber fast med tolking, varierende arbeidsmengde på resten. 10 er ufaglærte
Sogn og Fjordane	8	Ingen merknader
Sør- Trøndelag	90	15 på fulltid
Nord- Trøndelag	3	Ingen merknader
Telemark	6	4 aktive tolker
Vest-Agder	11	Ingen merknader
Vestfold	38	Ingen merknader
Østfold	4	1 ufaglært
Sum	496	Ingen merknader

Fra tabell 7.2 kommer det frem at det er totalt 496 frilanstolker knyttet til Tolketjenesten i de ulike fylkene. Dette tallet er noe lavere enn hva som blir rapportert av antall frilanstolkere i rapporten "Fornyng av Tolketjenesten Del 2" fra 2011, der det oppgis at 516 frilanstolker har rammeavtale med Nav. Denne forskjellen kan skyldes bruk av forskjellige informantgrupper, mens på den andre siden kan det indikere en nedgang i antall frilanstolker. Videre viser tabellen et høyst variert bilde, der antallet frilanstolker spenner seg fra 0 frilanstolker i Finnmark til 150 frilanstolker i Oslo og Akershus. Slik som med fast ansatte tolker, ser det ut til at det er flere frilanstolker i fylker med større byer, hvilket kan være en indikasjon på at det er et større miljø for hørselshemmede i større byer.

Frilanstolkene har svært variert arbeidsmengde, og det er få som arbeider fulltid. Ser vi for eksempel på Sør – Trøndelag er det i alt 90 frilanstolker som er tilknyttet fylket, men kun 15 av disse som arbeider fulltid. I Hordaland jobber også kun 15 av 70 frilanstolker fulltid. I følge en av våre informanter fra referansegruppen så er det kun 15 % av frilanstolkene som arbeider fulltid.

Det oppgis fra en rekke informanter at tolker er nødt til å praktisere tolking hyppig for å vedlikeholde tolkekompetansen. Dermed kan frilanstolkenes lave arbeidsmengde være problematisk med hensyn til at kompetanse går tapt. Videre bør en være bevisst at en begrensning ved frilanstolketilbudet i følge flere informanter er at frilanstolkene gjerne ikke tar oppdrag hvor de må reise lengre distanser, hvilket gjerne går utover brukere i mer utenforliggende strøk.

7.2 Tolkenes kompetanse

Gjennom våre intervjuer med tolketjenesten stilte vi spørsmål for å avdekke hvilken kompetanse tolkene tilknyttet Tolketjenesten besitter. Oversikten over kompetansen varierte, og flere informanter oppgav at det var vanskelig å gi et nyansert bilde da det er mange ulike grader av kompetanse på tolkeområdet.

Tabell 7.3: Kompetanseoverskrift

Fylke	Tegnspråk	TSS	Skrivetolker	Tolking for døvblinde	Oversettelse engelsk-norsk
Aust-Agder	3	3	3	4	3
Buskerud	31	31	10	31	18
Finnmark	0	0	0	0	0
Hedmark	5	5	2	4	0
Hordaland	80	80	8	80	7
Møre og Romsdal	27	27	22	21	23
Nordland	11	11	9	12	2
Oppland	7	7	4	7	0
Oslo og Akershus	De fleste	De fleste	15	De fleste	Få
Rogaland	32	32	11	18	6
Sogn og Fjordane	7	7	7	5	3
Sør-Trøndelag	121	121	Ikke mange	De fleste	Mange
Nord-Trøndelag	6	6	5	6	1
Telemark	10	10	1	7	1
Troms	9	9	3	9	
Vest-Agder	7	7	3	3	2
Vestfold	46	46	2	46	16
Østfold	7	7	0	4	0
Sum	409	409	105	257	82

Fra tabell 7.3 fremkommer det at 409 tolker behersker tegnspråk og TSS, og at om lag 105 tolker behersker skriveolking. Videre ser vi fra tabell 7.3 at 257 tolker kan tolke for døvblinde. Færrest tolker er det som behersker å tolke fra norsk til engelsk og vica versa (82). Når vi allerede vet at tabell 7.3 er basert på subjektive vurderinger fra informanter fra Tolketjenesten, må vi stille oss kritiske til datamaterialets gyldighet.

7.2.1 Status på skrivetolker

Fra tabell 7.3 kommer det frem at 105 tolker tilknyttet tolketjenesten behersker skrivetolking, hvilket er et noe lavere antall enn hva som fremkom fra Karen Olsens kartlegging, referert til i Tolkeutredningen (2008), som viste til at 124 tolker tar skrivetolk oppdrag i Norge. I følge en informant som er skrivetolk er det de siste årene blitt færre skrivetolker, hvilket kan tyde på at Rambølls kartlegging synliggjør denne nedgangen ytterligere.

Selv om det fremkommer at det er relativt mange tolker som behersker denne tolkeformen, bør en være oppmerksom på at det sannsynligvis er ulik grad av kompetanse disse besitter. En informant fra en av brukerorganisasjon oppgir at det kun er mellom 20-30 som behersker denne tolkeformen godt. Dette understøttes av at flere av informantene fra Tolketjenesten og andre brukerorganisasjoner hevder at skrivetolketilbudet på arrangementer er for dårlig.

En utfordring ved skrivetolking er at denne tolkeformen krever særlig mye trening og praktisering for å beherskes godt. Det fører på sin side til at skrivetolker, eksempelvis frilanstolker, som ikke får tilstrekkelig med skrivetolkeoppdrag i stor grad mister kompetansen på dette området. For å øke antall kompetente skrivetolker diskuteres det i følge informanter fra utdanningsinstitusjoner hvorvidt en bør skille ut skrivetolking fra bachelorprogrammet i tolking, og gjøre skrivetolking til en egen utdanning. I følge samme kilder har Høyskolen i Bergen søkt om å skille ut skrivetolking fra det ordinære bachelorprogrammet, men til Rambølls kunnskap er det ikke foretatt noen endelig avgjørelse angående dette.

7.2.2 Status på tegnspråktolker

Fra oversikten fremkommer det at flertallet av tolkene i Norge behersker tegnspråktolking. Flere informanter oppgir at denne tolkeformen står sentralt i tolkeutdanningen, og at det er stor etterspørsel etter denne tolkeformen blant tolkebrukere. Dermed er det ikke overraskende at flertallet av tolkene behersker denne tolkeformen godt. Likevel peker en informant fra en av interesseorganisasjonene på at det er for få som behersker tegnspråk, hvilket kan sies å være en indikasjon på at det totalt sett er for få tolker. Videre oppgir flere av informantene at antallet tolker som behersker tegnspråk ikke representerer antallet som faktisk kan utføre dette ved større arrangementer. Her hevder flere informanter at å tolke på et arrangement både krever trygghet i å stå på scene samt fortrolighet med den fagterminologi det skal tolkes innenfor.

7.2.3 Status på tolker som kan oversette fra norsk til engelsk og vice versa

Antall tolker som behersker å tolke fra norsk til engelsk og vice versa på et høyere nivå er et av undersøkelsestemaene for denne kartleggingen, og et aktuelt spørsmål når flere arrangementer foregår på engelsk. Ut i fra vår kartlegging er det i dag ca 80 tolker som behersker denne type oversettelse. Vi må imidlertid understreke at dette er basert på de ansattes vurderinger. Hva som anses som "høyere nivå" kan vurderes ulikt. Ut fra det vi vet om utdanningssystemet og ut fra de kvalitative intervjuene med tolketjenesten synes det i realiteten å være få personer som mestrer dette godt.

7.2.4 Status på tolker som behersker tegn som støtte (TSS)

Det viser seg også at det er mange tolker som behersker tegn som støtte, dog oppgir en informant fra en av interesseorganisasjonene at denne tolkeformen benyttes

lite. Vedkommende oppgir videre at denne tolkeformen ikke er vektlagt i tolkeutdannelsen, og at Tolketjenesten i liten grad ønsker å tilby denne tjenesten. I følge informanten skyldes dette at TSS er ansett som en mindreverdig tolkeform. I konsekvens oppgis det at tolkebrukere ofte får avslag når de etterspør denne tjenesten. Ingen av informantene oppgir at denne tolkeformen er benyttet på arrangementer.

7.2.5 Status på tolking for døvblinde

Kategorien døvblinde omfatter ulike grader av syns- og hørselshemming. Fra tabell 7.3 ser en at omfanget av tolker som behersker tolking for døvblinde (257) er noe lavere sammenlignet med antallet som behersker tegnspråktolking og TSS. Likevel er omfanget stort sammenlignet med antallet som behersker skriveolking. Et kjennetegn ved tolking for døvblinde er at det i stor grad må tilrettelegges for den individuelle bruker, siden variasjonen innad i brukergruppen er stor. Dermed er det slik at hvis det skal tilrettelegges for døvblinde ved arrangementer er en svært avhengig av å kartlegge brukers behov i forkant. Derfor er det vanskelig å gi noen generelle retningslinjer for hvordan en bør legge til rette for denne gruppen ved arrangementer.

7.3 Utdanning

Hørselshemmede er en heterogen gruppe med sammensatte behov, hvilket i praksis fører til behov for mer eller mindre individuelt tilpassede løsninger når de skal delta på arrangementer. Det stiller igjen krav til at tolkene tilknyttet Tolketjenesten besitter et bredt spekter av kompetanser. I det følgende vil det gjøres kort rede for utdanningssituasjon på tolkeområdet. Dette kan bidra til å gi en oversikt over hvilke tolkeformer som er tilgjengelige, og kan tilbys på arrangementer.

7.3.1 Utdanningsmuligheter

Ved å ta en bachelorgrad i tegnspråk og tolking blir en offentlig godkjent tolk for døv, døvblinde og døvblitte. Tolkeutdanningen tilbys ved Høgskolen i Bergen, Høgskolen i Oslo og Akershus og Høgskolen i Sør-Trøndelag. I tabell 7.4 vises de ulike høgskolenes anslag på hvor mange tolker som utdannes årlig.

Tabell 7.4: Høgskolenes anslag på hvor mange tolker som utdannes årlig.

Utdanningsinstitusjoner	Utdanner årlig
Høgskolen i Trøndelag	Ca 17-19
Høgskolen i Bergen	5-20
Høgskolen i Oslo og Akershus	10-20

Som det fremgår av tabell 7.4 oppgir våre informanter fra høgskolene at antallet utdannete tolker varierer fra år til år. En av informantene oppgir at det vanligvis utdannes mellom 50-60 tolker hvert år, således ser tabellen ovenfor ut til å gi en pekepinn på hvor mange tolker som utdannes per år. Informantene fra utdanningsinstitusjonene oppgir at nyutdannete tolker skal beherske tegnspråktolking, TSS, og tolking for døvblinde ved endt utdanning. For eksempel fremkommer det at studiet ved Høgskolen i Bergen inneholder følgende⁵¹:

⁵¹ <http://student.hib.no/fagplaner/al/fagplan.asp?kode=TST>

1. studieår:

- Døves språk, historie og kultur
- Tegnspråk i teori og praksis

2. Studieår:

- Innføring i tolkeprofesjonen

3. Studieår

- Tolking mellom norsk og norsk tegnspråk
- Tolking/beskrivelse/ledsaging for døvblinde
- Tegn som støtte til munnavlesning og skrive-
vetolking
- Bacheloroppgave

Som oversikten viser er det kun en liten andel av studiene som gjelder opplæring i skrive- og tolking. Oversettelse fra og til engelsk tegnspråk fremkommer ikke som en del av studiene. Funnene bekrefter således kompetanseoversikten fra forrige avsnitt. Når det gjelder oversettelse av engelsk tale til norsk tegnspråk, så er ikke dette noe som blir lagt vekt på i utdanningen. Sammenfallende inntrykk får vi når vi gjennomgår studieplaner for de andre høyskolene⁵²

Flere informanter, deriblant hørselshemmede, oppgir at tolkene ikke er flinke nok til å tolke ved endt utdanning. Det blir hevdet av en informant at en årsak kan være at det trenes for lite på tolking i praksis under utdannelsen. Videre argumenter samme kilde for at nyutdannede har behov for mer oppfølging når de kommer i arbeid, slik at de blir trygge i tolkerollen. Når det gjelder skrive- og tolking blir det fra flere kilder hevdet at det er for lite vektlagt i utdannelsen. Det kan problematiseres at informanter oppgir at kompetansen på tegnspråktolking og skrive- og tolking ikke er tilstrekkelig, ettersom dette er de to tolkeformene som er mest etterspurt ved arrangementer.

En annen utfordring er at det lyses ut få faste stillinger som tolk, hvilket medfører at flere nyutdannede tolker blir frilansere. I tilfeller hvor frilanstolkene tolker lite, så kan det lede til at kunnskap går tapt, og/eller at de nyutdannede ikke får praktisert nok tolking til å bli trygge i tolkerollen. Det kan også problematiseres hvorvidt nyutdannet tolker behersker å tolke under arrangementer. For det første er det ikke alle som trives med å stå foran en forsamling, og for det andre kreves det ofte erfaring, kompetanse, og trygghet for å tolke et arrangement på en god måte.

I tillegg til antall tolker og kompetansen de besitter, kan teknologiske løsninger være viktige elementer som kan tilgjengeliggjøre arrangementer for hørselshemmede. Teknologiske løsninger vil bli sett nærmere på i følgende avsnitt.

⁵² www.hist.no

7.4 Teknologiske løsninger

I det følgende vil vi kortfattet presentere en oversikt over teknologisk løsninger som kan benyttes til å tilrettelegge for hørselshemmede ved offentlige arrangementer. Denne oversikten er kommet frem gjennom dokumentstudier og intervjuer med arrangørsteder og tolketjenesten.

Det er en rekke teknologiske løsninger som kan tilrettelegge for at hørselshemmede kan delta på offentlige arrangementer, og få med seg hva som blir formidlet. Teknologien er kommet langt og det er nærmest bare teknologisk innsikt og økonomiske forhold som setter begrensninger for hva som kan gjøres.

Tabell 7.5: Teknologiske løsninger rettet mot hørselshemmede

Teleslynger

Teleslynge løsninger baserer seg på høreapparatbrukere, hvor høreapparatet stilles inn på T- eller MT - stilling. En teleslynge består av en kabel som legges rundt et rom eller en bygning, og en teleslyngeforsterker som forsterker signalet fra radio og/eller TV. Innenfor kabelsløyfen vil brukeren høre lyden klart og tydelig. Denne type teknologi er det mange arrangørsteder som benytter under konferanser, seminarer og lignende.

Skrivetolking

Skrivetolking har vært beskrevet tidligere, og kan som nevnt benyttes til å tekste ulike arrangementer. For å utføre skrevetolking trenger man en pc og et lerret eller lignende og projekte teksten på. Den skrevetolkete teksten kan eksempelvis komme over eller under en scene, eventuelt på storskjerm ved siden av scenen. En annen mulighet er å koble en PC som det skrevetolkes på til andre pc som de hørselshemmede kan lese teksten på. Hvis sistnevnte løsning benyttes kan skrevetolking være en svært diskret tolkeform. For ytterligere informasjon om skrevetolking så viser vi til Karen Olsen sin rapport: "Skriften på Vegg".

Billedtolking

Billedtolking er en tjeneste tilbudt av bildetolketjenesten. Bildetolking er benevnelsen på fjernetolking for hørselshemmede via bildetelefon eller datamaskin. Bildetolking skiller seg kun fra vanlig tolking ved at tolken ikke er fysisk tilstedet⁵³. Fjerntolking kan fungere ved arrangementer ved at det er opprettet en toveis forbindelse mellom arrangørsted og tolk, slik at tolk kan høre hva som blir sagt, og at brukergruppe kan motta tolking enten over bildetelefon, pc eller storskjerm. Denne tolkeformen krever internett forbindelse, pc med kamera og mikrofon eller billedetelefon.

Tegnspråktolk på storskjerm

Flere av informantene har pekt på at det kan være fordelaktig å blåse opp tolk på storskjerm, slik at brukergruppen får sett tolken bedre. Til dette treger en et filmkamera samt et lerret eller en storskjerm. Flere av våre informanter oppgir å ha positiv erfaring med denne formen for tilrettelegging.

Lesebrett

Under arrangement kan det distribueres lesebrett til hørselshemmede med ferdig forfattet tekst slik at teksten kan brukes til å følge handlingen og hva som blir sagt under arrangement. Dette tilbys ved to arrangørsteder Rambøll har vært i kontakt med. Slike lesebrett kan også benyttes til å motta skrevetolket tekst hvis det legges til rette for dette.

IR- eller FM-anlegg for lytting

IR og FM- anlegg for lytting er en mye brukt trådløs løsning blant høreapparatbrukere med T eller MT innstilling på høreapparatene. Denne type løsning kan også brukes av personer som ikke bruker høreapparat. Et IR anlegg sender lyden trådløst fra en kombinert sender/lader til en mottaker med halsslynge som brukeren har på seg⁵⁴. Arrangørsteder vi har vært i kontakt med har tilbudt hørselshemmede høretelefoner som kan benyttes under foredrag slik at en hører bedre hva som blir sagt. Når en skal bruke FM utstyr bør en undersøke om det er kompatibelt med andre lydsystemer på arrangørsted, slik at lydkvalitet ikke blir redusert.

⁵³ <http://www.nav.no/Helse/Hjelpemidler/Tolketjenesten/Tolketjenesten/Bildetolktjenesten.183114.cms>

⁵⁴ <http://www.hlf.no/Horselhemminger/Horeapparatbrukere/Tekniske-hjelpemidler/Gode-hjelpemidler/Om-lyttehjelpemidler/>

Funn fra intervjuene viser at arrangørstedene gjennomgående har begrenset erfaring med bruk av teknologiske løsninger for å tilrettelegge arrangement for hørselshemmede. Fra ovennevnte liste er det kun teleslynger som mange av arrangørstedene oppgir å besitte. Videre kommer det frem at noen av arrangørstedene har erfaring med å bruke enten lesebrett eller IR- eller FM anlegg. På den andre siden oppgir Tolketjenesten å ha erfaring med å benytte teleslynger, skriveolking, og tegnspråktolking på storskjerm under arrangementer. Ingen av informantene oppgir å ha erfaring med billedtolking på arrangement, men flere mener at det kan ha stort potensialet i fremtiden.

Når det skal benyttes teknologiske løsninger på arrangement er det sentralt å for- sikre seg om at den benyttede teknologien er kompatibel med annen teknologi på arrangørstedet. Eksempelvis er det ved bruk av IR eller FM anlegg viktig å tilse at dette er kompatibelt med andre lydsystemer på arrangørsted. Når det benyttes teleslynger er det viktig å påse at teleslyngen er kompatibel med brukernes høreapparat. Uavhengig av hva slags teknologi som brukes er det viktig å være bevisst hvordan ledninger og utstyr plasseres, slik at det ikke kommer i veien for vanlig bruk av lokalet. Det være seg eksempelvis å legge ledninger slik at ingen snubler i dem. Når arrangørsted mangler oversikt over hvordan en skal benytte teknologiske løsninger for å tilrettelegge for hørselshemmede, anbefales det at arrangørsted tar kontakt med Tolketjenesten for veiledning.

7.5 Oppsummering

I dette kapittelet er det blitt presentert antall fastansatte tolker (159), og antall frilanstolker (496) tilknyttet Tolketjenesten i Nav. Det viser seg at frilanstolkenes arbeidsmengde i stor grad varier, og at mange av dem har få tolkeoppdrag. Dette kan ses som problematisk da tolker er nødt til å praktisere for og vedlikeholde tolkekompetansen.

Det blitt presentert en oversikt over hvilken kompetanse tolkene i Norge besitter. Det har vist seg at et flertall av tolkene behersker tegnspråk og tegn som støtte, mens det er færre tolker som behersker skriveolking og oversettelse mellom norsk og engelsk og vice versa. Det skal nevnes at informantenes oversikt over tolkenes kompetanse varierte, og at flere av informantene oppgav at det var vanskelig å gi et nyansert bilde da det foreligger mange ulike grader av kompetanse på tolkeområdet.

Videre er det blitt gjort rede for utdanningssituasjon på tolkeområdet. I den sammenheng fremkom det at fler informanter mente at tolkenes kompetanse ved endt utdanning var for lav. Det ble av informantene pekt på at det var behov for mer praktisk trening under utdannelsen. Til slutt i kapittelet ble det gjort rede for hvilke teknologiske løsninger som kan tilgjengeliggjøre arrangementer for hørselshemmede. Samlet gir dette kapittelet et deskriptivt bilde av tolketjenestene som kan tilbys på offentlige arrangementer.

8. FREMTIDIG BEHOV FOR TOLKETJENESTER PÅ OFFENTLIG ARRANGEMENTER

Dette kapitlet omhandler hva slags behov det vil være for tolketjenester på offentlige arrangementer i fremtiden. Ut fra de data som fremkom av undersøkelsen har vi ikke datagrunnlag som gjør det mulig å beregne behovet. Verken NAVs Tolketjeneste eller arrangørstedene har oversikter og/ eller registerdata som viser hvor ofte det etterspørres og tilbys tolketjenester.

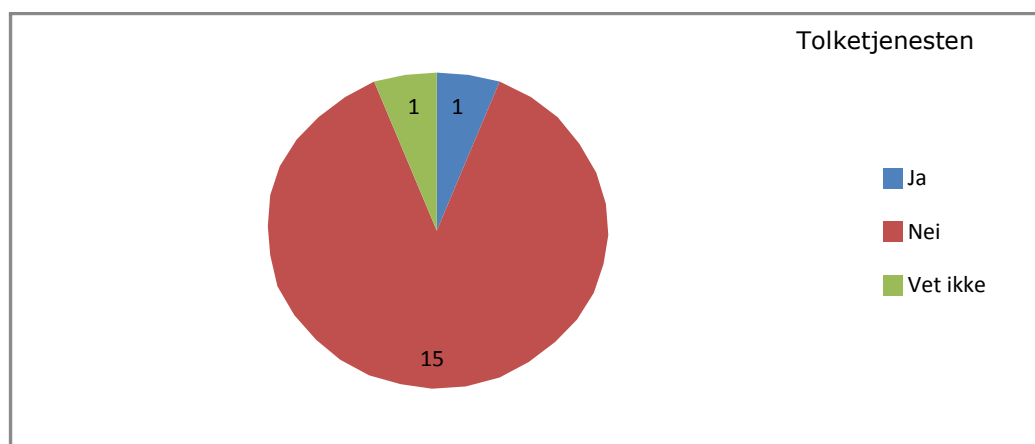
Funnene som presenteres her er basert informantenes erfaringer og kunnskap på området, og hva de oppfatter at behovet er. Dataene er innhentet ved bruk av kvalitative intervjuer med tolker i Tolketjenesten i NAV, interesseorganisasjoner og informanter fra arrangørstedene. Informantene ble blant annet spurt om omfang av etterspørsel og tilbud er på offentlige arrangementer.

8.1 Hva vet vi om behovet per i dag?

Funn fra de kvalitative intervjuene viser at det i stor grad synes å være enighet blant informantene i Tolketjenesten at tilbudet ikke samsvarer med det reelle behovet. Dette gjelder tolketjenester generelt og tolketjenester på offentlige arrangementer spesielt.

Ovennevnte underbygges av at informantene fra Tolketjenesten i nærmest samtlige fylker oppgir at behovet er langt større enn hva tilbudet er, hvilket illustreres i figur 8.1.

Figur 8.1: Er tolketilbudet tilstrekkelig? (N=17)

Figur 8.1 viser at blant informantene i femten av sytten fylkesvise Tolketjenester oppgir at Tolketjenestens kapasitet er utilstrekkelig for å imøtekomme brukernes behov. Informantene oppgir at dette kan forklares med mangel på tolker, enkelte informanter mener at tolkebrukere lar være å be om tjenester ut fra tidligere erfaringer om at det å få tak i tolk er vanskelig.

I intervjuene med Tolketjenestene fremkommer det at tolking på offentlige arrangementer som for eksempel konferanser, seminarer eller ulike former for kulturelle arrangementer tilbys i varierende grad fra fylke til fylke. Enkelte fylker oppgir å tilby tolketjenester på offentlige arrangementer to ganger i året, mens andre oppgir å til-

by dette opp til førti ganger i året. Variasjonen i tolketilbudet i fylkene ser ut til blant annet å ha bakgrunn i tolkekapasiteten og tolkekompetansen i fylket⁵⁵. En av informantene ga blant annet følgende beskrivelse av kapasiteten til Tolketjenesten:

"Det er så mange udekkede behov, at den hørselshemmede ikke ønsker å bruke sin kvote på et arrangement"⁵⁶

Utsagnet eksemplifiserer erfaringer som har fremkommet i flere av intervjuene, nemlig at det foreligger udekket behov for tolketjenester på offentlige arrangementer.

Når det gjelder arrangørstedene fremkommer det at det er en tendens til at de har gjennomgående lite kjennskap til hva behovet for tilrettelegging for hørselshemmede ved arrangementer er. Flertallet av dem oppgir også å ha liten erfaring med gjennomføring av arrangementer hvor tolketjenester er tilbudt. I følge arrangørstedene er det i størst grad teleslynger som blir etterspurt, hvilket et flertall av arrangørstedene oppgir å ha. I tilfeller hvor det har vært brukere med behov for tolk, så har bruker i stor grad ordnet med tolk på egenhånd.

8.2 Hvordan estimere fremtidig behov for tolketjenester på offentlighet?

Vi har på bakgrunn av datainnsamlingen fått indikasjoner på at det faktiske behovet for tolketjenester på offentlige arrangementer er større enn hva som faktisk tilbys i dag. Vi har ikke kunnet tallfeste dette behovet da det mangler registreringspraksis, oversikter over dette både i Tolketjenesten i NAV eller blant arrangørstedene. Våre funn er dermed basert på informantenes erfaring og kunnskap på feltet, samt deres vurderinger av hva som er årsak til dette.

Hvilke behov som eksisterer når det gjelder tolketjenester på offentlige arrangementer er et udokumentert område. For å vite noe om det fremtidige behovet for tolketjenester ved offentlige arrangementer bør det utvikles systemer som både fanger opp behov og som registrerer tilrettelegging på offentlige arrangementer. Dette gjelder for både Tolketjenesten og for arrangørstedene. For Tolketjenesten bør slike oversikter være nedfelt i et nasjonalt registreringssystem slik at man får et helhetlig bilde av tilbud og behov. Dette vil muliggjøre samarbeid og sammenligning på tvers av fylkene. Arrangørstedene på sin side kan etterspørre og registrere behov for tilrettelegging for hørselshemmede på samme måte som de etterspør informasjon om matallergier og andre forhold som bør hensyntas på arrangementer.

⁵⁵ Tolkeutredningen 2008

⁵⁶ Intervju med informant i Tolketjenesten

9. OPPSUMMERING

Denne kartleggingen har hatt som formål å fremskaffe oversikter over hvilke lover som regulerer tolketjenester for hørselshemmede, status på tolketjenester i dag, teknologiske løsninger og utdanningsmuligheter som tolk. I tillegg har oppdraget hatt som formål å vurdere hva slags behov det vil være fremover når det gjelder tolketjenester på offentlige arrangementer.

Funn fra kartleggingen viser at lovverket som regulerer tjenester for hørselshemmede på offentlige arrangementer fremstår som utydelig og fragmentert. Tolketjenesten i NAV, som eneste tilbyder av tolketjenester, har lite oversikt over etterspørsel og behov for tolketjenester på arrangementer. Dette gjelder også arrangørstedene. Imidlertid viser funnene at på tolketjenesteområdet finnes det både teknologiske muligheter og tolkeformer som kan benyttes på offentlige arrangementer, slik at hørselshemmede skal få tilgang til det som formidles.

9.1 Utydelig lovverk

Hvilke rettigheter til tolketjenester på offentlige arrangementer hørselshemmede fremstår som utydelig og spredt på flere lover.

Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven gjelder i hovedsak fysiske forhold og er avgrenset i forhold til tjenester, som for eksempel kulturtilbud. Rundskriv for universell utforming i diskriminerings- og tilgjengelighetsloven presiserer følgende om hva som faller utenfor fysiske forhold:

*"utenfor de fysiske forholdene faller også selve kulturtilbudet som leveres, da dette er en tjeneste"*⁵⁷

Plikt til tilrettelegging for hørselshemmede ligger også i andre sektorer. Dette gjelder blant annet plikt til universell utforming av informasjonsteknologi som ligger til Difi, plikt til lyd- og taleoverføringsutstyr i nybygg er en del av plan- og bygningsloven og Kultur- og kirkedepartementet er ansvarlig for arbeid med å innlemme tegn- og språk i språkloven.

Folketrygdloven skal sikre tolkebrukeres rettigheter når det gjelder tolkebrukerens dagligliv, arbeidsliv, utdanning og mottak av enkelte helsetjenester. Her finner vi i tillegg tilstøtende lover som for eksempel pasientrettighetsloven, domstolloven og opplæringsloven som også sikrer rett til tolketjenester. Med andre ord er rett til tolketjenester ansvarsfestet og finansiert i ulike sektorer. Selve tolketjenesten som sådan formidles og tilbys via NAV uavhengig av sektor og finansiering. I følge blant annet Tolkeutredningen (2008) medfører dette både gråsoner og utydelighet med hensyn til finansieringsansvar.

Arrangørsteder har i henhold til dette ingen plikt til å tilrettelegge for tolketjenester som et generelt tilbud eller en allmenn tjeneste, så fremt ikke tolkebruker selv i kraft av individuelle rettigheter ber om tilrettelegging med tolk. I disse tilfellene finansieres tolk via Folketrygden.

⁵⁷ Rundskriv. Universell utforming i diskriminerings- og tilgjengelighetsloven". Det Kongelige Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartement.

9.2 Tilrettelegging for hørselshemmede ved offentlige arrangementer

Våre funn viser at det i liten grad tilrettelegges for hørselshemmede på offentlige arrangementer. Variasjonene er store mellom fylkene når det gjelder omfang av tilrettelegging for hørselshemmede. Informantene i Tolketjenesten forklarer dette med tilgang til tolker, "vaner" og erfaringer hos tolkebrukere med at det å få tolk til ulike formål kan være vanskelig. Flere av informantene i Tolketjenesten peker på at kapasiteten trolig er for lav til å gi tolkebrukerne et tilstrekkelig tilbud. Andre peker på at tjenestens åpningstider og organisering av ulike tolker medfører at det kan være vanskelig å bestille tolk på kveldstid og i helgene.

Informantene blant arrangørstedene oppgir å tilrettelegge for hørselshemmede i den grad de mottar forespørsler på det. Imidlertid oppgir flere av arrangørstedene å ha liten erfaring med å tilrettelegge for hørselshemmede. I mange tilfeller er det da tolkebruker selv som henvender seg og som har med seg sin egen tolk. Få eller ingen av arrangørstedene oppgir å ha rutiner for å etterspørre behov for tilrettelegging.

I kartleggingen har det fremkommet at informantene i Tolketjenesten har varierende kompetanse når det gjelder å tolke på offentlige arrangementer. Enkelte peker på at kunnskap om fagterminologi og trygghet i å tolke på en scene er viktig, og at ikke alle har dette. Disse faktorene kan være av betydning for hvordan Tolketjenesten forteller brukerne sine om hvilke muligheter som finnes "for at hørselshemmede skal kunne delta på ulike offentlige arrangementer eller kulturelle tilstelninger.

9.3 Behov for tolketjenester ved offentlige arrangementer

Funn fra datainnsamlingen tyder på at behovet for tolketjenester er større enn hva som tilbys i dag. Dataene gir ikke grunnlag for å tallfeste dette behovet. Imidlertid er funnene bygget på erfaringer og kunnskap blant informantene i Tolketjenesten, informanter fra interesseorganisasjoner og blant arrangørstedene.

For å få kunnskap om hvilke behov som eksisterer for tolketjenester ved offentlige arrangementer bør det utvikles registreringsverktøy som gir oversikt og kunnskap om behovet og som registrerer hvilke tolketjenester som tilbys.

9.4 Muligheter for tilrettelegging

I den grad det kan konkluderes hvorvidt det finnes former for tilrettelegging for hørselshemmede som kan anses å være "tjenester rettet mot allmennheten" viser denne kartleggingen at det er flere løsninger som kan benyttes for at større grupper hørselshemmede får tilgang til det som formidles. For eksempel vil økt bruk av teleslynger som fast inventar bidra til å tilgjengeliggjøre informasjon for flere. De arrangørsteder som kan tilby lese Brett eller utstyr som IR og FM-anlegg vil også kunne bidra til at flere hørselshemmede kan få tilgang til det som formidles. Dersom tilrettelegging for hørselshemmede inkluderes i planleggingen av nye bygg, vil for eksempel tilrettelegging for en stor andel hørselshemmede vært gjort en gang, og arrangørstedet slipper å tilrettelegge fra gang til gang.

Bruk av tolkeformer som for eksempel skrive tolking ser ut til å være en egnet form for tilgjengeliggjøring av hva som formidles. Dette er nå en velprøvd tolkeform på kulturelle arrangementer gjennom prosjektene "Skriften på veggen" og "Skriveto lking på teater og revy". Tilbakemeldingene fra publikum, arrangører og skuespillere

er gode. Flere fremhever også at denne tolkeformen kan nå flere enn hørselshemmede. Dersom dette skal bli en mer utbredt tolkeform er det en forutsetning at det utdannes og trenes flere skrivetolker. Fordel med denne formen er at flere kan ha nytte av hva som formidles. Tegnspråktolking kan skje både via billedoverføring eller "live" på scene. Førstenevnte gir en fleksibilitet når det gjelder fysisk plassering av tolk og tolkebruker.

Det eksisterer altså både teknologiske løsninger og tolkeformer som kan tilbys et bredt og variert publikum, som en inkluderende strategi for alle. Imidlertid åpner det opp for spørsmål for hvor man trekker opp grensen mellom generell form for tilrettelegging og individuell. Utfordringen er hvordan man plasserer plikt til, og finansiering av, tilrettelegging for hørselshemmede. Dette fordrer både tydeliggjøring av det eksisterende lovverk og dertil finansieringsansvar. Kunnskap om hvilke muligheter for tilrettelegging som finnes både blant arrangørsteder og blant tolkebrukere er en annen faktor som kan bidra til at tolketjenester blir en større del av det offentlige rom.

VEDLEGG 1 LITTERATURLISTE

Rapporter

Andresen, Tuva og Berstad, Arild 2011. *Tribunetolking under Ski-VM 2011*. NAV Hjelpemiddelsentral

Brynn, Rudolph 2009. *Universell utforming og tilgjengelighet – politikk og lovgivning i inn- og utland. I hvilken grad er universell utforming eller "Design for all" et førende begrep for politikk og lovgivning i Norge og andre land?* Utarbeidet for Delta-senteret, Sosial og Helsedirektoratet

Hjort, Peter 2008. *Tolkeutredningen*. NAV Arbeids- og velferdsdirektoratet

Hjort, Peter 2011. *Fornyning av Tolketjenesten Del 1: Organisering og fagutvikling, tjenester og lønns- og arbeidsvilkår*. NAV Hjelpemidler og tilrettelegging

Hjort, Peter 2011. *Fornyning av Tolketjenesten Del 2. Frilanstolkordningen*. NAV Hjelpemidler og tilrettelegging

Olsen, Karen Michell 2008. *Skrivetolking på teater og revy. Erfaringer gjort i perioden 2006-2008*

Offentlige dokumenter

Norge Universelt utformet i 2025. Regjeringens handlingsplan for universell utforming og økt tilgjengelighet 2009 – 2013. Barne- og likestillingsdepartementet

NOU 2001: 22. *Fra bruker til borger*. Arbeidsdepartementet

NOU: 2010: 5. *Aktiv deltakelse, likeverd og inkludering. Et helhetlig hjelpemiddeltilbud*

St.melding 40 2002 -2003. *Nedbygging av funksjonshemmende barrierer*. Arbeidsdepartementet

St.melding 35 2007-2008. *Mål og mening – ein heilskaelig norsk språkpolitikk*

Lover og forskrifter

Convention on the Rights of Persons with Disabilities. www.un.org

Konvensjon om rettigheter til mennesker med nedsatt funksjonsevne (Norsk uoffisiell oversettelse). Barne- og likestillingsdepartementet 2008

LOV-1997-02-28-19 Folketrygdloven – ftrl. Lov om folketrygd (folketrygdloven)

LOV 2008-06-20 nr. 42: Lov om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne.

LOV-1999-07-02-63: Lov om pasientrettigheter (pasientrettighetsloven).

LOV-1998-07-17-61: Opplæringslova – oppl. Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova)

LOV -2008-06-27: Lov om planlegging av byggsaksbehandlingen (plan- og bygningsloven)

FOR 2010-03-26 nr 489: Forskrift om tekniske krav til byggverk (Byggteknisk forskrift)

FOR 1997-04-15 nr 320: Forskrift om stønad til tolkehjelp for hørselshemmede

FOR 2010-03-26 nr 489: Forskrift om tekniske krav til byggverk (Byggteknisk forskrift)

Rundskriv "Universell utforming i diskriminerings- og tilgjengelighetsloven". Det Kongelige Barne- likestillings- og inkluderingsdepartement

Nettsider

www.deafnet.no

www.bufetat.no/bufdir/deltasenteret/om/

www.bufetat.no/bufdir/deltasenteret/uu/

www.difi.no/brukarretting/universell-utforming

www.hib.no/ <http://student.hib.no/fagplaner/al/fagplan.asp?kode=TST>

www.hist.no

www.hlf.no/Horselhemminger/Horeapparatbrukere/Tekniske-hjelpemidler

www.nav.no/Helse/Hjelpemidler/Tolketjenesten/Tolketjenesten/Bildetolktjenesten

www.lovdata.no

www.regjeringen.no/nb/dep/bld/tema/nedsatt-funksjonsevne/fn-konvensjon-om

www.sprakradet.no/nb-NO/Toppmeny/Aktuelt/Tegnsprakradgiver-til-Sprakradet/

www.visitbergen.com/no/kongress/ARRANGORHJELP/Arrangorveiledning

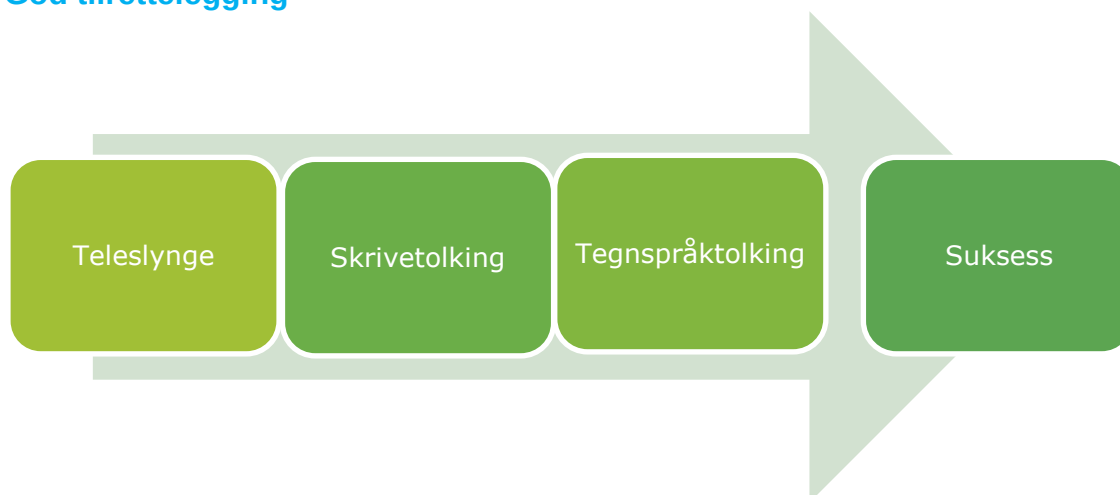
VEDLEGG 2

EKSEMPLER PÅ GOD PRAKIS

Når det skal tilrettelegges for hørselshemmede på offentlige arrangement er det en rekke hensyn som bør tas. I det følgende vil det basert på intervjuer med samtlige informantgrupper bli presentert anbefalinger til hvordan en på best mulig måte kan legge til rette for hørselshemmede.

Hørselshemmede er en heterogen gruppe mennesker med ulike behov for tilrettelegging. Våre funn viser at tilrettelegging for at hørselshemmede skal få tilgang til det som formidles både kan gjøres ved fysiske installasjoner som teleslynger, høreklodder (IR-anlegg, infrarødt) og billedtolking. Funn viser at det kreves både kunnskap om disse løsningene og at flere av disse er svært kostbare. Ulike former for tolking kan også benyttes. Skrivetolking fremkommer som den formen for tolking som tilgjengeliggjør informasjon for en stor andel av tolkebrukere. Dette gjelder i mindre grad døvblinde som har behov for tolk/ledsager på arrangementer.

God tilrettelegging

Figuren eksemplifiserer hvilke løsninger som informantene nevner som god praksis. Her kombineres flere løsninger noe som gjør at døve som behersker tegnspråk vil få anledning til veksle mellom å benytte tegnspråktolking og skrivetolking. Hørselshemmede som ikke behersker tegnspråk kan benyttes seg av skrivetolkingen. Teleslynge anvendes av hørselshemmede som har høreapparat samtidig som de kan følge skrivetolken.

God kartlegging:

Først og fremst er det viktig å kartlegge hvilke tolketjenester det er behov for. Det kan gjøres ved at arrangør eller arrangørsted oppfordrer alle påmeldte til å registrere hvilke behov de har for tilrettelegging ved påmelding. Ved en mer generell form for tilrettelegging kan arrangør samarbeide med Tolketjenesten om å finne frem til hvilke typer tolketjenester det er mest hensiktsmessig å tilby under arrangementet. Eksempelvis kan skrivetolking være et tilbud som mange kan ha glede av.

Vær tidlig ute:

Uavhengig av type tolketjeneste tilbudt er det svært viktig å være tidlig ute med å bestille tolk, enten det gjelder arrangør eller tolkebruker. Informantene våre fra Tol-

ketjenesten oppgir nemlig at sjansen for å få innvilget tolk øker betraktelig når en er tidlig ute å bestille. Når det er blitt innvilget tolk er det viktig at arrangør eller arrangørsted samarbeider tett med Tolketjenesten i forberedelsesfasen. I denne sammenheng er det sentralt at arrangør sørger for at tolken for anledning til å sette seg inn i arrangements tematikk, og teksten vedkommende skal tolke.

Tenk fysisk plassering og lyssetting:

Videre bør det påses at tolken blir plassert slik at tolkebrukerne kan se tolken godt, evt se teksten godt ved skrive tolking. Det er også viktig å ta hensyn til tolken/e, tolking kan være krevende hvilket gjør det viktig å påse at tolken har et godt arbeidsmiljø. Det kan eksempelvis være seg at tolken får en god stol ved skrive tolking, eller at tolken får tilstrekkelig med pauser. I tilfeller hvor det skal benyttes teknologisk utstyr er det viktig å undersøke at teknologien som benyttes er kompatibel med foreværende teknologi. Det være seg eksempelvis å påse at FM utstyr som benyttes ikke blir forstyrret av annet lydanlegg.

Tolk i pauser:

Gjennom datainnsamlingen har det kommet anbefalinger om at det også tilbys tolk i pauser under arrangement og/eller i sosial tilsetninger i etterkant av arrangement. Det vil lede til at de hørselshemmede vil kunne delta på arrangement i større grad på lik linje som normalt hørende.

Evaluerings:

I etterkant av arrangement kan det være fordelaktig at arrangør/arrangørsted, tolker og tolkebrukere evaluerer hvorledes de opplever at tolkingen av arrangement har gått. Ved å se på hva som har fungert godt, og hva som har funger mindre gått kan en trekke nyttig lærdom som kan benyttes når en skal legge til rette for hørselshemmede på fremtidig arrangementer.

VEDLEGG 3

EKSEMPLER PÅ TOLKING PÅ ARRANGEMENTER

VM på ski i 2011 var en nasjonal begivenhet. Under slike tilstelninger blir skirennene kommentert over store høytaleranlegg, hvilket ofte formidler både utviklingen i konkurransen og mye av stemningen på stadion og i løypene. Uten et tolketilbud har hørselshemmede, døve og døvblinde liten anledning til å ta del i et slikt arrangement på lik linje med normalt hørende. Med positive erfaringer fra tolking av blant annet fotballkamper og Ski-VM i 1997 ble det besluttet å tolke begivenhetene i Holmenkollen under mesterskapet.

Det er mange forberedelser som skal gjøres før en kan utføre tolking på et slikt omfattende arrangement. Dette innebar blant annet befaring av stadion, testing av lydanlegg, finne hvilke tribuneplasser som egnet seg best for tolk og tolkebrukere, ordne med tilgang til skjermer for skrivetolkning og datamaskin. Det ble til og med bygget et eget tolkepodium. Deretter ble tolker, både fast ansatte ved Tolketjenesten og frilanstolker "hyret", og disse ble forberedt ved å besøke de ulike stadioner og tribuner de skulle tolke ved. Når mange praktiske hensyn var ordnet med ble det annonsert at arrangementet skulle tolkes, hvilket ble gjort via nav.no, NRK og SKI-VMs nettsider. Videre ble det sørget for at var det nok tolker til å avløse hverandre, og at tolkene fikk anledning til å varme seg.

Under arrangementet ble gjennomført både ordinær tegnspråktolkning, skrive-tolkning og tolk/ledsaging for døvblinde. Avhengig av om det ble tolket på hopprennene eller på langrennsøvelsene ble tolk plassert slik at tolkebrukerne kunne forholde seg til storskjerm, tegnspråktolk, og til hva som skjedde i hoppbakkene eller i langrennsløypene. Det ble også gjennomført skrivetolkning på enkelte av konkurransene. Her ble skrivetolker og tolkebrukere plassert på tolketribunen laget for anledningen. Skrivetolk og tolkebruker sto ved siden av hverandre slik at tolkebrukerne med jevne mellomrom kunne se på pc-en. Videre fikk en døvblind tilskuer både bistand til ledsagelse opp mot tribune, samt TS – tolkning nær storskjerm sammen med flere andre tilskuere. I tillegg til denne generelle tilrettelegging som var planlagt i forkant, ble individuelle forespørsler imøtekommet etter beste evne underveis i arrangementet.

Ca 110 tolkebrukere benyttet seg av tilbudet. God planlegging og godt samarbeid mellom arrangører og tolker førte til et vellykket arrangement, og markedsføringsaktiviteter førte til at det kom en rekke hørselshemmede. Denne suksesshistorien viser at en kombinasjon av ulike tolkeformer kan med hell benyttes for å tilgjengeliggjøre arrangement for hørselshemmede.

Tribunetolking under Ski-VM 2011. Andresen, Tuva og Berstad, Arild.

"Hælsikes kvinfolk" i 2008.

Under denne forestillingen var målet å ha 100 % dekningsgrad i salen, slik at hørselshemmete kunne sette seg der hvor de ønsket. Den tekniske løsningen som ble benyttet var i form av to PCer og fire sømløse skjermer plassert over scenen som viste tekst. En lang kabel ble koblet en av PCene til skjermene. Kabelen ble lagt langs veggen og tapet slik at den ikke utgjorde noen snublefelle. Tekster ble innhentet i forkant og lagret på skrivetolkenes pc-er, hvor av noe måtte direkte tekster. Teksten ble etter beste evne sendt over de sømløse skjermene synkront med skuespillernes tale.

I forberedelsesfasen var det et nært samarbeid med god kommunikasjon mellom skrivetolkene, tekstforfatter, skuespillere og teknikere, hvilket kan ses som en forutsetning for et vellykket skrivetolket arrangement. Gjennomføringen ble en suksess, og høstet gode tilbakemeldinger både fra brukere, teknikere, skuespillere og normalt hørende publikum. Flertallet oppgav at de ikke syntes det var forstyrrende med tekst, og anså heller det hele som en positiv opplevelse! En av tolkebrukerne oppgav: "Endelig fikk jeg også muligheten til å oppleve revy og moro som jeg har vært ufrivillig utestengt fra i så mange år".

Kilde: "Skrivetolking på Teater og Revy" Erfaringer gjort i perioden 2006-2008 av Karen Michelle Olsen.